

Explaining the Concept of City Fragility and Examining the Dimensions and Components of a Fragile City Based on a Systematic Review

Neda Eskandari¹, Zahra Sadat Saeideh Zarabadi^{2*} and Farah Habib³

¹. Ph.D. Student, Department of Urban Development, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

². Associate Professor, Department of Urban Development, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

³. Professor, Department of Urban Development, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

* Corresponding Author, z.zarabadi@srbiau.ac.ir

ARTICLE INFO ABSTRACT

UPK, 2023

VOL. 7, Issue 2, PP, 1-32

Received: 01 Jul 2022

Accepted: 26 Jun 2023

Research Articles

KEYWORDS: Fragile City, Fragility, Urban Management, Vulnerability, Resilience, PRISMA

Introduction: Currently, more than half of the world's population resides in cities. The important issue is that, due to demographic trends, cities are significantly facing with the global challenges of the new age. One of these challenges is faced with natural disasters that cause social vulnerabilities along with economic losses. The most incidents that can be mentioned are; extreme climate changes, earthquakes, floods, storms, avalanches, landslides, lightning, and tsunamis. The cases mentioned are among the events that mankind is facing today, and it should be noticed that every day these disasters lead to the loss of a large number of people's life. It should also be noted that the planned structure of cities through factors such as the rapid and uncontrollable growth of urbanization and development of new residence patterns, changes in national and local government and its spatial organization, weak local governments, and social and income inequality are gradually destroying. According to the issues mentioned, one of the important challenges that can be pointed out is that cities are facing severe pressure and only a few of them are equipped with the tools to overcome challenges. Another point that should be mentioned is that the cities have suffered a kind of premature fragility, and in other words, the threshold of fragility of the cities has been greatly reduced and they have become a chaotic environment for residing. Nevertheless, the fragility of the city is not continual, and by offering instructions, the threshold of fragility in cities can be increased to a great extent, and instructions can also be provided for the restoration of cities. Also, by mentioning that cities are different from each other in the aspects of economic and cultural identity and how to deal with risk, each of them should have different solutions to control the fragility of the city. Therefore, the current research can significantly change the process of fragility by the perception of fragility and recognizing components of fragility in cities.

Methodology: The present study, taking into account the preferred report in the field of structured review guidelines, by providing a strategy for searching articles based on the words "fragility", "fragile city", "urban fragility" and "fragile state" in valid citation databases, from a structured review based on a 7-step model (question selection, inclusion criteria, finding studies, selecting studies, evaluating the quality of studies, extracting data, analyzing and presenting results) has been started, and in total, 722

Cite this article:

Eskandari, N., Zarabadi, Z.S.S., Habib, F. (2023). Explaining the Concept of Fragility and Analyzing the Dimensions and Components of a Fragile City Based on a Systematic Review. *Urban Planning Knowledge*, 7(2), 1-32.

Doi: [10.22124/UPK.2023.22748.1795](https://doi.org/10.22124/UPK.2023.22748.1795)

sources (including articles, books, and official reports) have been found and after going through 7 steps, 86 sources were selected for deeper studying.

Results: The findings obtained from the review of the theoretical basics and considerations suggested by researchers in the field of fragility indicate that urban fragility is a new concept in the field of urban planning and management and is described as follows; urban fragility means the city's weakness and fragility against a set of multiple risks, that happens when a city lacks legitimacy and effective institutions, the existence of multiple risks in different dimensions (economic; social; institutional; environmental, economic, social and political conditions of the people of the society; because of the unfavorable performance of the city, international relations) that do not have the suitable functionality to perform their main tasks before, during and after facing the shocks and lead to different forms of fragility in relation to the city and society. It is also necessary to mention that fragility is unavoidable and reversible and can quickly or gradually penetrate into cities and lead to the creation of permanent risk and disturbance in their development process. It is worth mentioning that the degree of fragility of a city against risks is evaluated with the sum of components such as pre-risk conditions, risk characteristics, and reactions to overcome the risk.

Discussion: The conducted studies indicate that the components that cause urban fragility have a continuous sequence and appear continuously. The increasing growth of urbanization leads to the creation of slums. Since the slum dwellers suffer from urban poverty due to the lack of access to essential services and proper jobs, in addition to inequalities in social issues and income, there are also issues such as tension, violence, and urban conflict which is caused by inequity. Therefore, according to the statements of researchers and thinkers in the field of urban issues, urban fragility does not appear due to one factor, but a set of risks and challenges are also involved in its emergence. Also, increasing the components of the rapid growth of urbanization, informal residence, unemployment, urban violence, and facing natural disasters indicates that the mentioned components include all social, economic, and environmental dimensions. It is worth mentioning that most of the research conducted in this field has identified the social, economic, and environmental dimensions and components, and due to the emergence of the concept of urban fragility, governmental-institutional dimensions; economic, social, and political conditions of society and international relations have not been comprehensively and accurately under the feasibility studies and practical evaluation.

Conclusion: The findings obtained from this study indicate that cities that make investments to address the main risks will grow at an increasing speed in the future. In other words, it can be said that investments that lead to reducing violence, improving security, and increasing the capacity of authorities and citizens to prepare and respond to disasters, prevent the fragility of the city. Therefore, urban planners, policymakers, researchers, and local managers should consider policies to reduce urban fragility for achieving urban resilience in their development plans and take measures to improve and promote the fragile infrastructure and expand livelihoods.

Highlight:

- This study argues that with a deeper look at the problems of cities individually, rather than comprehensively, the planning system of Iran can prevent the fragility of the cities and result in the development and advance of the cities, and thus, the whole country.

References

- Abel, A., Hammond, D., Hyslop, D., Lahidji, R., & Mandrella, D. F. (2016). The OECD fragility framework. *States of Fragility 2016 Understanding Violence: Understanding Violence*, 69.
- Abhyankar, A. A., Paliwal, M., Patwardhan, A., & Inamdar, A. B. (2013). Identification of vulnerable areas in municipal corporation of Greater Mumbai due to extreme events based on socio economic indicators.

- ADB. (2016). *Asian Development Bank*. Experts' Roundtable Meeting on Assessing Fragility for a Differentiated Approach in Dealing with Fragile and Conflict-Affected Situations: Proceedings (adb.org)
- Archer, D., & Dodman, D. (2017). *The urbanization of humanitarian crises*. London: SAGE Publications.
- Arimah, B. C. (2010). *The face of urban poverty: Explaining the prevalence of slums in developing countries*. WIDER working paper.
- Baker, B., & Scheye, E. (2007). Multi-layered justice and security delivery in post-conflict and fragile states: Analysis. *Conflict, Security & Development*, 7(4), 503-528.
- Baniasad, R., Bagheri Maibodi, M., & Baladyan, S. (2019). Investigating the Systematic Mapping of Strategic Management in Selected Scientific -Research Journals: Identifying the Research Gaps and Implications for Future Research. *Strategic Management Researches*, 24(71), 31-64. (In persian)
- Beall, J., Goodfellow, T., & Rodgers, D. (2011). *Cities, conflict and state fragility*.
- Beall, J., Goodfellow, T., & Rodgers, D. (2013). Cities and conflict in fragile states in the developing world. *Urban Studies*, 50(15), 3065-3083 .
- Bosetti, L., Ivanovic, A., & Munshey, M. (2016). Fragility, Risk, and Resilience: A Review of Existing Frameworks. *UN University Centre for Policy Research, Background Paper*, 3.
- Brinkerhoff, D. W. (2014). State fragility and failure as wicked problems: beyond naming and taming. *Third World Quarterly*, 35(2), 333-344.
- Bryceson, D. F. (2006). Fragile cities: fundamentals of urban life in East and Southern Africa. In *African Urban Economies* (pp. 3-38). Springer.
- Cardona, O. D. (2013). The need for rethinking the concepts of vulnerability and risk from a holistic perspective: a necessary review and criticism for effective risk management. In *Mapping vulnerability* (pp. 56-70). Routledge.
- Carment, D., Prest, S., & Samy, Y. (2010). *Security, development and the fragile state: Bridging the gap between theory and policy*. Routledge.
- Cattaneo, C., & Peri, G. (2015). The Migration Response to Increasing Temperatures. Nota di Lavoro. *Fondazione Eni Enrico Mattei*.
- Chawla, A. (2017). Climate-induced migration and instability: the role of city governments. *OEF Research: one earth future*, 02.
- Collier, P. (2019). Fixing Fragility: The role of the private sector and local institutions.
- Commins, S. K. (2011). *Urban fragility and security in Africa*. Africa Center for Strategic Studies.
- De Boer, J. (2015). Resilience and the fragile city. *Stability: International Journal of Security and Development*, 4(1).
- De Boer, J., Muggah, R., & Patel, R. (2016). Conceptualizing City Fragility and Resilience. *Centre for Policy Research, United Nations University*.
- De Siqueira, I. R. (2014). Measuring and managing 'state fragility': the production of statistics by the World Bank, Timor-Leste and the g7+. *Third World Quarterly*, 35(2), 268-283.
- Demographia. (2020). *Demographia World Urban Areas* (16th Annual Edition ed.) <http://www.demographia.com/db-worldua.pdf>
- DFID, U. (2005). *Why we need to work more effectively in fragile states*. Department for International Development London.
- Fassin, D. (2011). *Humanitarian reason: a moral history of the present*. University of California Press.
- Fitzgibbons, J., & Mitchell, C. (2019). Just urban futures? Exploring equity in "100 Resilient Cities". *World Development*, 122, 648-659.
- French, M., Turkstra, J., & Farid, M. (2016). Vacant land plots in Afghan cities: a problem and an opportunity. *Urbanisation*, 1(2), 79-94.
- FSI. (2017). *Fragile States Index and CAST Framework Methodology*. The Fragile States Index. <https://fragilestatesindex.org/2017/05/13/fragile-states-index-and-cast-framework-methodology/fsi-methodology/>
- Ganson, B., & Wennmann, A. (2018). *Business and conflict in fragile states: The case for pragmatic solutions*. Routledge.
- Grävingholt, J., Ziaja, S., & Kreibaum, M. (2015). Disaggregating state fragility: a method to establish a multidimensional empirical typology. *Fragility, Aid, and State-building*, 13.
- Grimm, S. (2014). The European Union's ambiguous concept of 'state fragility'. *Third World Quarterly*, 35(2), 252-267.
- Habitat, U. (2016). *World cities report 2016: Urbanization and development: emerging futures*. Nairobi: UN Habitat.
- Hall, K. (2003). Effective literacy teaching in the early years of school: A review of evidence. *Handbook of early childhood literacy*, 1, 315-326.
- Haynes, R. B. (2012). *Clinical epidemiology: how to do clinical practice research*. Lippincott williams & wilkins.

- ICM, I. C. o. M. (2015). *Fragile States and Fragile Cities*. <https://www.icm2016.org/fragile-states-and-fragile-cities-123>.
- ICRC. (2013). *Urban violence: What role for traditional humanitarianism?* <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/feature/2013/03-25-uk-urban-violence-what-role-for-humanitarianism.htm>
- ICT. (2020). *The Digital Divide, ICT, and Broadband Internet*. Internet World Stats. <https://www.internetworldstats.com/links10.htm>
- Ivleva, D. (2019). *SDG11 on cities – what can its role be in foreign policy and sustaining peace?* Climate Diplomacy. <https://www.climate-diplomacy.org/news/sdg11-%E2%80%93-what-role-it-foreign-policy-and-sustaining-peace>
- Kaberuka, D. (2015). *Addressing Fragility and Building Resilience in Africa*. African Development Bank Group.
- Kaplan, S. (2014). Identifying truly fragile states. *The Washington Quarterly*, 37(1), 49-63.
- Kaplan, S. (2015). *Fixing fragile states: a country-based framework*.
- Khosravi, M., & Pournaghi, R. (2019). Dimensions of Research Impact: A Systematic Review. *Scientometrics Research Journal*, 5(9), 203-224. (In persian)
- Kruijt, D. (2007). *Fractured cities: social exclusion, urban violence and contested spaces in Latin America*. Zed Books.
- Landry, C., & Burke, T. (2014). *The Fragile City & the Risk Nexus*. Comedia.
- Laniran, T. J. (2018). Capital Flows and Economic Growth: Does the Role of State Fragility Really Matter for Sustainability? In *Financing Sustainable Development in Africa* (pp. 145-173). Springer.
- Lewis, A. (2013). Violence in Yemen: Thinking about violence in Fragile States beyond the confines of conflict and terrorism. *Stability: International Journal of Security and Development*, 2(1).
- Marc, A. (2013). *Societal dynamics and fragility: Engaging societies in responding to fragile situations*. World Bank Publications.
- Marshall, M. G., & Cole, B. R. (2013). *State fragility index and matrix*. Vienna, VA: Center for systemic peace.
- Maurer, P. (2016). *When companies invest in fragile communities, everyone stands to gain*. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/agenda/2016/05/when-companies-invest-in-fragile-communities-everyone-stands-to-gain/>
- Mcloughlin, C. (2016). *Fragile states: Topic guide*. Birmingham, UK: GSDRC. <https://gsdrc.org/wp-content/uploads/2016/03/FragileStates.pdf>
- Menkhous, K. J. (2010). *State fragility as a wicked problem*. Prism, 1(2), 85-100.
- Messner, J., Haken, N., Taft, P., Blyth, H., Lawrence, K., Graham, S. P., & Umaña, F. (2016). *Fragile States Index 2016*. Retrieved from www.fundforpeace.org (Accessed 2/8/2017).
- Miklos, M., & Paoliello, T. (2017). Fragile cities: a critical perspective on the repertoire for new urban humanitarian interventions. *Contexto Internacional*, 39(3), 545-568.
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., Altman, D. G., & Group, P. (2009). Reprint—preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: the PRISMA statement. *Physical therapy*, 89(9), 873-880.
- Moher, D., Shamseer, L., Clarke, M., Ghersi, D., Liberati, A., Petticrew, M., Shekelle, P., & Stewart, L. A. (2015). Preferred reporting items for systematic review and meta-analysis protocols (PRISMA-P) 2015 statement. *Systematic reviews*, 4(1), 1.
- Mosaic, U. (2018). *why cities? from fear-based interventions to sustainable solutions*. <https://www.eventbrite.com/e/philadelphia-1017-why-cities-from-fear-based-interventions-to-sustainable-solutions-tickets-50027338115#>
- Muggah, R. (2012). *Researching the urban dilemma: Urbanization, poverty and violence*.
- Muggah, R. (2013a). Fragile Cities Rising. *IPI Global Observatory*, 10(07).
- Muggah, R. (2014a). Deconstructing the fragile city: exploring insecurity, violence and resilience. *Environment and Urbanization*, 26(2), 345-358.
- Muggah, R. (2014b). *The Fragile City Arrives*. <http://www.css.ethz.ch/en/services/digital-library/articles/article.html/175886/Pdf>
- Muggah, R. (2015). It is time for humanitarian agencies to work in fragile cities. *Humanitarian Practice Network*, 16.
- Muggah, R. (2016a). *Development specialists must get to grips with fragile cities*. <https://www.devex.com/news/development-specialists-must-get-to-grips-with-fragile-cities-87538>
- Muggah, R. (2016b). *Urban governance in fragile cities*. GSDRC Professional Development Reading Pack.
- Muggah, R. (2016c). *Visualizing Urban Fragility*.
- Muggah, R. (2017). *These are the most fragile cities in the world – and this is what we've learned from them*. World Economic Forum Annual Meeting.

- Muggah, R., & Jutersonke, O. (2012). Rethinking stabilization and humanitarian action in fragile cities. *Modern Warfare: Armed Groups, Private Militaries, Humanitarian Organizations and the Law*, University of British Columbia Press, Vancouver, 311-327.
- Muggah, R., & Savage, K. (2012). Urban violence and humanitarian action: engaging the fragile city. *The Journal of Humanitarian Assistance*, 19(01). <https://sites.tufts.edu/jha/archives/1524>
- Nay, O. (2013). Fragile and failed states: Critical perspectives on conceptual hybrids. *International Political Science Review*, 34(3), 326-341.
- Nicholson PJ. (2007) How to undertake a systematic review in an occupational setting. *Occup Environ Med.* 64(5), 8-353.
- Nogueira, J. P. (2017). From failed states to fragile cities: redefining spaces of humanitarian practice. *Third World Quarterly*, 38(7), 1437-1453.
- OECD. (2012). *Redefining Urban: A New Way to Measure Metropolitan Areas*. Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD).
- OECD. (2015). *States of Fragility 2015: Meeting Post-2015 Ambitions*. OECD Publishing.
- OECD. (2016). *States of fragility 2016: Understanding violence*. OECD Publishing.
- OECD. (2018). *What's the role of Aid in Fragile States? My piece for OECD*. <https://oxfamblogs.org/fp2p/whats-the-role-of-aid-in-fragile-states-my-piece-for-oecd/>
- Okeke, F. O., Eziyi, I. O., Udeh, C. A., & Ezema, E. C. (2020). City as Habitat: Assembling the fragile city. *Civil engineering Journal*, 6(6), 1143-1154.
- Patel, R., & Nosal, L. (2016). *Defining the resilient city*. New York: United Nations University Centre for Policy Research.
- Pellegata, A., & Memoli, V. (2016). Can corruption erode confidence in political institutions among European countries? Comparing the effects of different measures of perceived corruption. *Social Indicators Research*, 128(1), 391-412.
- Polèse, M. (2010). *The resilient city: on the determinants of successful urban economies*.
- Raleigh, C. (2015). Urban violence patterns across African states. *International Studies Review*, 17(1), 90-106.
- Resi-city. (2018). *Are cities fragile or vulnerable?* Retrieved from: <https://www.resi-city.com/2018/08/27/are-cities-fragile-or-vulnerable/>
- Rice, S. E., & Patrick, S. (2008). *Index of state weakness in the developing world*. Brookings Institution Washington, DC.
- Rüttinger, L., Stang, G., Smith, D., Tänzler, D., Vivekananda, J., Carius, A., Brown, O., Dabelko, G., De Souza, R.-M., & Mitra, S. (2015). A New Climate for Peace—Taking Action on Climate and Fragility Risks. Executive Summary. Berlin/London/Washington/Paris: adelphi. *International Alert, The Wilson Center, EUISS*.
- Safran, P. (2016). *Don't just define fragility – understand it, act on it*. Asian Development Bank.
- Safran, P., & Sugiyarto, G. (2014). *Fragility Index for a Differentiated Approach*. Asian Development Bank.
- Safran, P., & Jnawali, S. (2015). *Understanding the Local Context: Fragility Assessment of Development Projects in Nepal*.
- Sampaio, A. (2016). Before and after urban warfare: Conflict prevention and transitions in cities. *International review of the red cross*, 98(901), 71-95.
- Schreiber, F., & Carius, A. (2016). The inclusive city: urban planning for diversity and social cohesion. In *State of the World* (pp. 317-335). Springer.
- Schreiber, F., Dellas, E., & Rüttinger, L. (2016). *Understanding Fragile Cities—The Nexus Between Migration, Climate Change and Urban Fragility*.
- Selby, J. D., & Desouza, K. C. (2019). Fragile cities in the developed world: A conceptual framework. *Cities*, 91, 180-192.
- Siegle, J. (2011). *Stabilising fragile states*.
- Sprague, T., & Prenger-Berninghoff, K. (2019). Case: San Francisco, California, USA. In *Building resilience and planning for extreme water-related events* (pp. 65-96). Springer.
- Stewart, F., & Brown, G. (2010). *Fragile States: CRISE Overview 3*. Centre for Research on Inequality, Human Security and Ethnicity (CRISE), Oxford.
- Toly, N., & Tabory, S. (2016). *100 Top Economies: Urban Influence and the Position of Cities in an Evolving World Order*. Chicago: The Chicago Council on Global Affairs.
- United Nations. (2016). *The World's Cities in 2016*, United Nations Department of Economic and Social Affairs. Population Division, Data Booklet, ohne Ort.
- Vainer, C. (2014). Disseminating 'best practice'? The coloniality of urban knowledge and city models. In *The Routledge handbook on cities of the global south* (pp. 70-78). Routledge.

University of Guilan

-
- Villanueva, J., Cobián, M., & Rodríguez, F. (2018). San Juan, the fragile city: Finance capital, class, and the making of Puerto Rico's economic crisis. *Antipode*, 50(5), 1415-1437.
- Vivekananda, J. (2020). *The fragility of cities*. United Nations Association – UK (UNA-UK). <https://www.climate2020.org.uk/the-fragility-of-cities/>
- Weforum. (2016). *Responsible Investment in Fragile Contexts*. World Economic Forum. http://www3.weforum.org/docs/GAC16_Responsible_Investment_Fragile_Context.pdf
- Weforum. (2015). *Strengthening Resilience in Fragile Cities*. World Economic Forum. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/GAC15_Fragility_Violence_Conflict_Strengthening_Resilience_Fragile_Cities_pager_2015.pdf

تبیین مفهوم شکنندگی شهر و بررسی ابعاد و مؤلفه‌های شهر شکننده مبتنی بر مرور نظام‌مند

ندا اسکندری^۱، زهرا سادات سعیده زرآبادی^{۲*} و فرح حبیب^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. دانشیار، گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۳. استاد، گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول: z.zarabadi@srbiau.ac.ir

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>بیان مسئله: امروزه بیش از نیمی از جمعیت جهان در شهرها زندگی می‌کنند و با توجه به روندهای جمعیت‌شناسی، شهرها به شدت تحت فشار هستند. باین حال تنها تعداد کمی از آن‌ها به اندازه کافی مجهز به ابزاری برای مقابله با چالش‌های جهانی قرن بیست و یکم هستند و اگر به درستی مدیریت نشوند، ممکن است به طور فزاینده‌ای شکننده شوند.</p> <p>هدف: این پژوهش در راستای درک شکنندگی و شناسایی عوامل ایجاد شکنندگی در شهرها در جهت معکوس ساختن روند شکنندگی گام برمی‌دارد.</p> <p>روش: پژوهش حاضر از طریق مرور نظام‌مند مبتنی بر الگوی ۷ مرحله‌ای با توجه به گزارش ترجیحی برای رهنمودهای بررسی سیستماتیک، با تدوین استراتژی جستجوی مقالات بر اساس واژگان «شکنندگی»، «شهر شکننده»، «شکنندگی شهر» و «شکنندگی کشور» در پایگاه‌های استنادی معتبر آغاز گردید، که در مجموع به یافتن ۷۲۲ منبع (اعم از مقاله، کتاب و گزارش‌های رسمی) انجامید. پس از طی مراحل ۷ گانه از این تعداد، ۸۶ منبع برگزیده به منظور بررسی عمیق‌تر انتخاب شد.</p> <p>یافته‌ها: نتایج نشان می‌دهد که شکنندگی شهر به معنای شکسته شدن شهر در برابر انباشتی از خطرات چندگانه است؛ باین حال اجتناب‌ناپذیر و برگشت‌پذیر است. در ادامه‌ی بررسی‌های انجام‌شده شش بعد (نهادی؛ اقتصادی؛ اجتماعی؛ زیست‌محیطی؛ شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی افراد؛ و روابط بین‌المللی) شناسایی شد که فاکتورهای احصا شده در این ابعاد دسته‌بندی شدند و در نهایت چارچوب مفهومی شکنندگی شهر شکل گرفت.</p> <p>نتیجه‌گیری: پژوهش حاضر بیان می‌کند که شهرهایی که در جهت رفع شکنندگی سرمایه‌گذاری می‌کنند، بیشتر در آینده رشد خواهند کرد. بر این اساس، برنامه‌ریزان شهری باید سیاست‌هایی با هدف کاهش شکنندگی شهر را در برنامه‌ریزی‌های توسعه بکنجاند و در تلاش گسترده‌تری برای تقویت زیرساخت‌های ضعیف و گسترش معیشت گام بردارد.</p>	<p>دانش شهرسازی، ۱۴۰۲ دوره ۷، شماره ۲، صفحات ۱-۳۲ تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۰۵ مقاله پژوهشی</p> <p>کلیدواژه‌ها: شهر شکننده، شکنندگی، مدیریت شهری، آسیب‌پذیری، تاب‌آوری، پریزما</p>
<p>نکات برجسته:</p> <ul style="list-style-type: none"> در این پژوهش استدلال می‌شود که نظام برنامه‌ریزی کشور با نگاهی عمیق‌تر به مشکلات شهرها به صورت فردی و نه جامع، می‌تواند از شکنندگی شهرها جلوگیری کند و در جهت توسعه و پیشرفت شهرها و در نتیجه کشور برآید.	

بیان مسئله

امروزه بیش از نیمی از جمعیت جهان در مناطق شهری زندگی می‌کنند و از آنجاکه شهرها قوه محرکه توسعه ملی و واجد ظرفیت‌های بسیاری هستند، نمی‌توان چالش‌های جهانی عصر جدید را که در مقابله با شهر قرار دارند، نادیده گرفت. خطرات بسیاری در شهرها وجود دارد که باعث محدود ساختن ارائه خدمات اساسی از جمله تضمین ایمنی و امنیت مردم، بهداشت عمومی، آب سالم، فاضلاب و برق و تضمین هنجارها و حقوق اساسی املاک و زیرساخت‌ها می‌شود. قرار گرفتن در برابر بلایای طبیعی که علاوه بر خسارت‌های اقتصادی، آسیب‌پذیری‌های اجتماعی را نیز به دنبال دارد. تغییرات شدید اقلیمی، زلزله، سیل، طوفان، بهمین، رانش زمین، رعدوبرق و سونامی بیشترین حوادثی هستند که انسان‌ها در جهان کنونی با آن مواجه می‌شوند و هرروز این بلایا جان تعداد زیادی از افراد را می‌گیرد. همچنین رشد سریع و غیرقابل کنترل شهرنشینی همراه با ایجاد الگوهای جدید سکونت، تغییر در حکومت ملی و محلی و سازمان فضایی آن، حکومت‌های محلی ضعیف و به دنبال آن نابرابری اجتماعی و درآمد می‌تواند ساختار هدفمند شهر را مخدوش سازد. مناطقی که به شدت ناامن شناخته می‌شوند از فرسایش سرمایه اجتماعی و همبستگی اجتماعی رنج می‌برند و باعث بی‌اعتمادی میان محله‌ها و همسایگان می‌شوند. تمرکز فقر در محله‌هایی خاص، با نرخ بالای جرم و جنایت، عملکرد نامناسب مدارس، مسکن و شرایط بهداشتی ضعیف همه و همه بیانگر شکنندگی شهر است.

با توجه به این مسائل شهرها به شدت تحت فشار هستند و تنها تعداد کمی از آن‌ها به اندازه کافی مجهز به ابزار برای مقابله با تهدیدات می‌باشند و این به‌عنوان یک چالش اساسی مطرح است. شهرها دچار نوعی شکنندگی زودرس شده‌اند، به تعبیری آستانه‌ی شکنندگی شهرها به شدت کاهش یافته و به دنبال آن تبدیل به محیطی ناامن برای سکونت شده‌اند. حال ذکر این نکته ضروری است که می‌توان با ارائه راهکارهایی آستانه شکنندگی را در شهرها بالا برد و تدابیری برای ترمیم شهرها اندیشید. از آنجاکه شهرها از لحاظ هویت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و نحوه قرار گرفتن در معرض خطرپذیری متفاوت هستند، هر یک از آن‌ها باید رویکرد متفاوتی برای مقابله با شکنندگی شهر داشته باشند. برای این منظور ضرورت درک صحیحی از این مفهوم به همراه شناخت کاملی از ابعاد و مؤلفه‌های شکنندگی شهری لزوم پرداختن به این پژوهش را ایجاب می‌نماید. همچنین درک تفاوت بین یک شهر شکننده و آسیب‌پذیر نیز از جهتی دیگر به لزوم بررسی این واژه اشاره دارد. شکنندگی را می‌توان به صورت واقعی این‌گونه توصیف کرد: یک ساختمان زمانی شکننده است که ویژگی‌های مقاومتی آن در برابر با فشار بیرونی عمل نکند و اگر فشار بیش از حد زیاد باشد، ساختمان متلاشی می‌شود. در صورتی که آسیب‌پذیری در معرض خطر قرار می‌دهد: یک ساختمان در منطقه سیلاب در معرض خطر است اما بسته به چگونگی پیش‌بینی خطر (اطلاعات مربوط به جمعیت، نقشه‌های آمادگی، حضور دره‌ها، سازه‌های مرتفع و ...)، کاهش خطر و یا سازگاری قابل اجرا است. به‌طور کلی، همان‌طور که توسط کاردونا در تعریف مجدد آسیب‌پذیری و خطر از منظر کل‌نگر بیان شده است، آسیب‌پذیری ممکن است به‌عنوان یک عامل خطر درونی در موضوع یا سیستم تعریف شود که مستعد آسیب است (کاردونا، ۲۰۱۳).^۱ به عبارت دیگر، آسیب‌پذیری نشانگر حساسیت فیزیکی، اقتصادی، سیاسی یا اجتماعی جامعه است که آن را در صورت پدیده بی‌ثبات کننده با منشأ طبیعی یا انسانی در معرض آسیب قرار می‌دهد. مفهوم آسیب‌پذیری با قرار دادن خطر در چشم‌انداز و تأیید اهمیت پیش‌بینی، به بهبود آگاهی در مورد شکنندگی کمک می‌کند و بالا بردن سطح هوشیاری را که در کاهش پیامدهای خطر نقش دارد ممکن می‌سازد. نمی‌توان گفت که یک شهر شکننده «مقاوم» است، زیرا شکنندگی مفهوم شکست را در برابر یک فاجعه نشان می‌دهد؛ با این حال یک شهر مقاوم می‌تواند آسیب‌پذیر هم باشد. اگر شهری در منطقه‌ای مستعد زلزله واقع باشد، مهم نیست که سیستم‌ها چقدر آماده باشند، اما هنوز در منطقه مستعد زلزله‌زدگی است و بنابراین در برابر زلزله، آسیب‌پذیر است. اگر سیستم‌ها به‌خوبی رعایت شده باشند، برای بازیابی و شکوفایی پس از زمین‌لرزه، می‌توان گفت در برابر زلزله مقاوم است و شکننده نیست (وبسایت رسی-سیتی^۲، ۲۰۱۸).

در این پژوهش برای دستیابی به این سؤال که چه عواملی می‌توانند در شکنندگی یک شهر نقش داشته باشند، باید ابتدا مفهوم شکنندگی شهر را واکاوی کرد و سپس عوامل ایجاد شکنندگی در شهرها را شناسایی نمود. شواهد بسیاری نشان می‌دهد که پرداختن به مسئله شکنندگی شهری می‌تواند تاب‌آوری شهر را افزایش دهد. در همین راستا، مسئله این پژوهش با طرح این سؤال اصلی مطرح شد که شکنندگی شهری چیست و ابعاد و مؤلفه‌های آن کدام است در خصوص پرداختن به موضوع فوق، واکاوی

¹ Cardona

² Resi-city

مفهوم شکنندگی و ابعاد و مؤلفه‌های شهر شکننده، در جهت معکوس ساختن شکنندگی و رسیدن به شهری تاب‌آور ضروری به نظر می‌رسد، از این رو مفهوم شکنندگی در ادبیات مورد نظر مورد واکاوی قرار می‌گیرد و مفاهیم موجود از این حیث که بر چه ابعاد و مؤلفه‌هایی از شهر شکننده اشاره دارند مورد بررسی قرار خواهند گرفت تا بتوان به چارچوب نظری جامعی از شکنندگی شهری برای خروج از آن و رسیدن به شهری تاب‌آور در شهرهای حال و آینده دست‌یافت. برنامه‌ریزی دقیق برای کاهش شکنندگی شهری و ارائه راهکارهای اساسی محتمل‌ترین راه برای تغییر از شکنندگی به تاب‌آوری است.

مبانی نظری پژوهش

مفهوم شکنندگی به‌عنوان ابزاری برای توصیف ویژگی‌های آسیب‌پذیری کشور در اواخر دهه ۱۹۹۰ و اوایل دهه ۲۰۰۰ در گفتمان سیاست‌های امنیتی و توسعه مردم با عنوان کشور شکننده پدید آمد (موگا و جوتسونکه ۱، ۲۰۱۲). بر این اساس، ابتدا به بررسی متون نظری در راستای مفهوم کشور شکننده پرداخته می‌شود.

مفهوم کشور شکننده

کشور شکننده، یک مقوله تحلیلی است که از اواسط دهه ۱۹۹۰ به بعد پا به عرصه وجود گذاشته و پس از حملات تروریستی ۱۱ سپتامبر در سال ۲۰۰۱، گسترش یافت (نای^۲، ۲۰۱۳). این مفهوم در طی دو دهه گذشته در حال تحول بوده و به مفهومی فراگیر تبدیل شده است و اگر به تعاریف مختلف موجود پرداخته شود، ظرفیت نهادی محدود و حکمرانی ضعیف به‌عنوان عوامل اصلی شکنندگی کشور مشهود است (آی.سی.ام^۳، ۲۰۱۵). کشورهایی که امنیت و رفاه را در اختیار مردم قرار نمی‌دهند اغلب فاقد مشروعیت دولت هستند و کشورهای فاقد مشروعیت و نهادهای مؤثر، شکننده می‌شوند؛ این در حالی است که شکنندگی تنها دولت را تحت تأثیر قرار نمی‌دهد، بلکه در زیرساخت‌های اقتصادی و انسجام اجتماعی جامعه نیز نفوذ می‌کند. تقسیمات، رفتارهای غارتگرانه مسئولین و سوءاستفاده از قدرت که خصوصیات کشورهای شکننده را نشان می‌دهد، غالباً منجر به مشکلات مزمن در کارکردهای اقتصادی می‌شوند (نوگوترا^۴، ۲۰۱۷). نهادهای ضعیف، عدم اعتماد به دولت، سوءاستفاده مدیران اقتصادی و مقامات دولتی، درگیری و خشونت، داشتن شرایط مستعد بحران، عدم موفقیت دولت در تأمین امنیت و فرصت اقتصادی از ویژگی‌های کشور شکننده می‌باشند. در این کشورها، ساختارهای دولت به‌جای کاهش تنش، تمایل به تقویت درگیری و خشونت دارند (گانسون و ونمن^۵، ۲۰۱۸؛ کاپلان^۶، ۲۰۱۴). کشورهای شکننده فقط به‌عنوان دولت‌های فاقد ظرفیت و اراده برای انجام وظایف اصلی خود تلقی نمی‌شوند، بلکه در برابر شوک‌های خارجی و بی‌ثباتی نیز آسیب‌پذیر هستند (کاپلان، ۲۰۱۵؛ آی.سی.ام، ۲۰۱۵) و به‌طور قابل‌توجهی مستعد بحران در یک یا چند سیستم فرعی هستند. در این کشورها، مؤسسات نهادی، باعث تشدید شرایط می‌شوند؛ از نظر اقتصادی، مؤسسات ممکن است رکن است رکود یا نرخ رشد پایین را تقویت کنند، یا باعث ایجاد نابرابری شدید شوند. از نظر اجتماعی، مؤسسات ممکن است باعث ایجاد نابرابری شدید و یا عدم دسترسی کلی به سلامت یا آموزش شوند. از نظر سیاسی، مؤسسات ممکن است ائتلاف‌های محرمانه در قدرت، یا جناح‌گرایی شدید یا سازمان‌های امنیتی کاملاً تکه‌تکه شده را ایجاد کنند (منکهاوس^۷، ۲۰۱۰). کشور شکننده با طیف گسترده‌ای از روابط ناکارآمد دولت - جامعه مشخص می‌شود. کشورهایی که قادر به کنترل قلمرو خود و حمایت از جمعیت خود نیستند. با این حال تمرکز بیشتر بر روابط دولت و جامعه است و نه بر توانایی یک کشور برای نبرد با سایر کشورها (گروینگهولت، زیاجا و کرایباوم^۸، ۲۰۱۵). کشورها به دلایل مختلف شکننده شده و شکست می‌خورند و علل شکنندگی در آن‌ها متفاوت خواهد بود (کارمنت، پرست و سامی^۹، ۲۰۱۰). در کل مفهوم شکنندگی کشور، درکی از عملکرد دولت را نشان می‌دهد. طبق نظر سازمان همکاری و توسعه اقتصادی^{۱۰}، این کشورها با موانع بسیار مهمی در برابر ثبات، توسعه و

¹ Muggah & Jutersonke

² Nay

³ ICM: Independent Commission on Multilateralism

⁴ Nogueira

⁵ Ganson & Wennmann

⁶ Kaplan

⁷ Menkhaus

⁸ Gravingholt, Ziaja & Kreibbaum

⁹ Carment, Prest & Samy

¹⁰ OECD: The Organisation for Economic Co-operation and Development

دموکراسی روبرو هستند و تقسیمات اجتماعی در آن‌ها مانعی برای تلاش در جهت بهبود حاکمیت و تقویت فرصت‌های اقتصادی و به دنبال آن باعث ایجاد نارضایتی و مبارزه برای قدرت و منابع می‌شود (کاپلان، ۲۰۱۵). برخی از شایع‌ترین ویژگی‌های شکنندگی کشورها عبارت‌اند از: (۱) از دست دادن کنترل فیزیکی قلمرو آن یا انحصار استفاده قانونی از زور. (۲) فرسایش اختیارات مشروع در تصمیم‌گیری‌های جمعی. (۳) عدم توانایی در ارائه خدمات عمومی معقول؛ (۴) عدم توانایی تعامل با سایر کشورها به‌عنوان یک عضو کامل در جامعه بین‌المللی (مسنر و همکاران، ۲۰۱۶). در ادامه ذکر این نکته بسیار حائز اهمیت است که توانایی یک کشور برای هدایت چالش‌های خود عمدتاً توسط دو عامل تعیین می‌شود: ظرفیت جمعیت آن برای همکاری و توانایی نهادهای آن (رسمی و غیررسمی) در هدایت این همکاری برای پاسخگویی به چالش‌های ملی. این دو عامل نحوه تعامل دولت با شهروندان خود را شکل می‌دهد و کشورهای شکننده در هر دو عامل کمبود دارند. آن‌ها از چندپاره شدن هویت سیاسی رنج می‌برند. چندپارگی هویت سیاسی هنگامی که با نهادهای ضعیف (یا ناکارآمد) همراه شود، در یک حلقه معیوب گرفتار می‌شود که مشروعیت دولت را به شدت تضعیف می‌کند و منجر به قوانین سیاسی بسیار ناپایدار می‌شود که اصلاح آن‌ها دشوار است (استوارت و براون، ۲۰۱۰). در ادامه بررسی مفهوم کشور شکننده مشخص شد که در دهه‌ی گذشته انتقاداتی بر این واژه وارد شد که خود دلیلی است برای شکل گرفتن واژه‌ی شکنندگی شهری.

انتقاد از مفهوم کشور شکننده و ظهور مفهوم شکنندگی شهر

انتقاد از مفهوم کشورهای شکننده برای اولین بار، در اواسط سال ۲۰۱۰ و واکنش به استفاده روزافزون از این اصطلاح، ایجاد شد. این ادبیات در حدود پنج دسته منتقدین که به استدلال‌های متداول متمرکز شده‌اند، سازمان یافته است. از این پنج گروه، سه استدلال جالب وجود دارد که می‌توان آن‌ها را به ادبیات مربوط به شکنندگی شهری مرتبط ساخت. نخستین استدلال اشاره به جنبه چندوجهی بودن مفهوم کشور شکننده دارد. این نقد حاصل از عدم توانایی نویسندگان در توافق بر تعریف محکم از این مفهوم است. انعطاف‌پذیری مفهوم شکنندگی کشور، همراه با استفاده مداوم از این اصطلاح توسط سازمان‌های بین‌المللی، با نقد دوم دسته‌بندی شده توسط نای، یعنی «برچسب زدن سیاسی»، سازگار است. این استدلال نشان می‌دهد که استفاده از واژگان شکنندگی به صورت انتخابی عمل می‌کند، که عمدتاً به نفع قدرت‌های غربی بیان شده است (نای، ۲۰۱۳). برچسب زدن به وضعیت شکنندگی کشورها، بیشتر به توانایی و تمایل برای شریک شدن با کشورهای غربی به جهت تضمین امنیت، دسترسی به منابع و حمایت از امنیت آن‌ها است. در نهایت، برچسب شکنندگی می‌تواند به‌عنوان یک گفتگوی قانونی برای مداخلات بشردوستانه بین‌المللی از طریق یک سیستم حکومتی از قدرت‌های غربی، عمل کند. این نقد اذعان دارد که بشردوستی شکل جدیدی از «حکومت انسان» است که از طریق کشورهای غربی به سرزمین‌های جنوب جهانی از طریق مکانیسم‌های حکومتی پیچیده صادر می‌شود (میکلوس و پائولیو، ۲۰۱۷). در نهایت، استدلال سوم انتقاد از مفهوم کشور شکننده حاکی از آن است که کشورها با توجه به استاندارد غرب، در دسته‌بندی شکننده یا موفق قرار می‌گیرند و تعریف شکنندگی نیز غالباً با ارزش‌ها، معیارها و استانداردهای مرتبط با شهرهای غربی مرتبط است و تمایل به نادیده گرفتن طیف وسیعی از موقعیت‌های تاریخی و فرهنگی که منجر به طبقه‌بندی ناهمگن سیاسی و نهادی شده‌اند، دارد (نای، ۲۰۱۳).

علاوه بر این، نقد دیگری که بسیار حائز اهمیت است و آغازگر ظهور واژه‌ی شهر شکننده است کلی بودن واژه‌ی کشور شکننده است. درحالی که مفهوم کشورهای شکننده، مفهوم نسبتاً جدیدی در دستور کار بین‌المللی است، اما برخی این اصطلاح را ذاتاً متناقض و گمراه‌کننده می‌دانند. زیرا در ظرفیت‌های بالا، در ایالت‌هایی که عملکرد خوبی دارند نیز می‌توان مناطق پیرامونی وجود داشته باشد که توسط مسئولان محلی به چالش کشیده شود (گرمیم، ۲۰۱۴). برای شناسایی شکاف‌های بحث و گفتگو در مورد کشورهای به‌اصطلاح شکننده (FFCS)^۵ نویسندگانی مانند پولزی اذعان داشته‌اند که عدم وجود دانش عمیق از واقعیت‌های محلی وجود دارد (پولزی، ۲۰۱۰) و برای درک شکنندگی به‌طور مداوم با استفاده از راه‌حل‌های یک‌شکل، امتیاز داده می‌شود (نای،

¹ Messner, Haken, Taft, Blyth, Lawrence, Graham & Umaña

² Stewart & Brown

³ Miklos & Paoliello

⁴ Grimm

⁵ FFCS: the fragile, failed and collapsed state

⁶ Polèse

۲۰۱۳). بر این اساس، درک شکنندگی در سطح خردتر، ضروری است. شکنندگی لزوماً در سطح ملی قابل مشاهده نیست، بلکه مربوط به زمینه‌های محلی خاص خواهد بود. کشوری که در بخشی از قلمرو خود اثربخش باشد، می‌تواند ناتوان از ارائه خدمات عمومی در سایر مناطق باشد. از این رو اهمیت مطالعه شکنندگی در مقیاس شهرها یا مناطق خاص در داخل شهرها وجود دارد (میکلوس و پائولیلو، ۲۰۱۷).

مفهوم شکنندگی شهری

ایده شکنندگی شهری، با هماهنگی مؤسسات تحقیقاتی بشردوستانه، سازمان‌های کمک‌های بشردوستانه، اهداکنندگان بین‌المللی و بخش‌هایی از جامعه علمی دانشگاهی، ایجاد شده و می‌تواند به‌عنوان آنچه دیدیه فاسین آن را «پیکره‌بندی معنایی جدید» می‌نامد، تفسیر شود (واینر^۱، ۲۰۱۴، ۵۳). اخیراً، شهرها به‌عنوان دسته جدیدی از شکنندگی در منظر امنیتی و توسعه پدید آمده‌اند. با آمار بی‌سابقه‌ی شهرنشینی سریع، شهرها به کانون فقر جهانی، درگیری و آسیب‌پذیری در برابر بلایای جهانی تبدیل می‌شوند، به‌ویژه هنگامی که در یک کشور شکننده واقع شده باشند (آی.سی.ام، ۲۰۱۵). با رشد سریع شهرها، سطح نابرابری نیز رو به افزایش است و خدمات شهری به‌طور فزاینده قادر به پاسخگویی به نیازهای جمعیت در حال رشد سریع خود نیستند، از جمله دسترسی به خدمات اساسی مانند مسکن، برق، آب، فاضلاب و حمل‌ونقل؛ در نتیجه، یک مقوله اجتماعی جدید به نام «شهر شکننده» پدید آمده است. به گفته موگا کلمه شهر شکننده از تفکر دانشمندانی مانند زرتمن در دهه ۱۹۹۰ در مورد دولت‌های فروپاشیده، ناکام و شکست‌خورده ناشی می‌شود. شهر شکننده یک کلان‌شهر گسسته است که ترتیبات حکومتی توانایی و یا تمایل به انجام قراردادهای اجتماعی را ندارد (موگا^۲، ۲۰۱۴ الف). بررسی ادبیات موجود نشان می‌دهد که هیچ تعریف موافق بین‌المللی از شکنندگی در بافت شهری همچون یک کشور شکننده وجود ندارد. باین‌حال، این مفهوم در طول دو دهه گذشته از طریق تحقیق و تمرین با عوامل و سطوح تجزیه‌وتحلیل شده، در حال تکامل است تا به یک مفهوم همه‌جانبه و فراگیر تبدیل شود (اوکیکه، ایزی، اوده و ازما^۳، ۲۰۲۰). این مفهوم بخشی از پدیده وسیع‌تر کشور شکننده است (فاسین^۴، ۲۰۱۱). مفهوم شهر شکننده از مفهوم کشور شکننده ظاهر می‌شود و از همین دغدغه تحقیق است که نویسندگان در پی ایجاد ارتباط میان شکنندگی کشور و محیط‌های شهری بوده‌اند. بنابراین، مفهوم آنچه شکنندگی شهری را تشکیل می‌دهد و توسعه مفهوم شهر شکننده را باید از نقطه آغاز توسعه ایده کشور شکننده دانست (میکلوس و پائولیلو، ۲۰۱۷). بسته به نحوه تعریف شکنندگی، تخمین زده می‌شود که بین ۳۷۰ میلیون تا ۱.۵ میلیارد نفر در کشورهای شکننده و درگیر زندگی می‌کنند. که این تعداد بین ۵۰ کشور جهان توزیع می‌شوند. البته این‌گونه نیست که همه کشورهای شکننده باعث ایجاد شهرهای شکننده شوند. همچنین شهرهای شکننده از نظر جغرافیایی محدود به کشورهای شکننده و درگیر جنگ نیستند. در واقع شهرهای با درآمد بالا نیز وجود دارند که تمام نشانه‌های یک جامعه بی‌ثبات و ناپایدار را دارند. بنابراین جای تعجب ندارد که شهرهایی مانند سیوداد، دیترویت، گوما، کراچی، کاتماندو، ژوهانسبورگ، لاگوس، مانیل، سان سالوادور و ریودوژانیرو شکننده توصیف شده‌اند (موگا^۵، ۲۰۱۴ ب). شکنندگی شهری عبارت است از انباشتگی شکستگی‌های حل‌نشده قراردادهای اجتماعی که توانایی عملکرد یک شهر را در عملکرد عادی در طول زمان و به‌خصوص در شرایط استرس‌زا تنزل می‌بخشد. دلیل شکستگی‌ها را می‌توان عدم موفقیت دولت یا اعضای این شهر در حمایت از بخشی از یک قرارداد اجتماعی دانست. شکستگی‌ها می‌تواند از جرم و جنایت بین افراد گرفته تا مسائل گسترده در سطح شهر باشد. در هر زمان، شهرها به دلیل عدم توانایی در رفع شکستگی‌ها، سطحی از شکنندگی را تجربه می‌کنند. باین‌حال، میزان شکنندگی و تأثیر شکنندگی در یک شهر تابعی از سیاست‌های یک دولت و عملکرد واحدهای اداری آن‌ها است (سلبی و دسوزا^۶، ۲۰۱۹). شکنندگی یک سندرم از خصوصیات شناخته شده است: هویت‌های شکسته، فقدان مشروعیت دولت و ظرفیت، ناامنی، کمبود کار رسمی و شوک‌ها؛ این خصوصیات یکدیگر را تقویت می‌کنند و یک تله ایجاد می‌کنند (کالیر^۷، ۲۰۱۹). البته می‌توان این‌گونه ادعان داشت که این واژه راحت‌تر از تعریف، توصیف می‌شود. به‌طور کلی تمرکز بر شکنندگی، تأکید بر مشروعیت واقعی و ظرفیت نهادهای دولتی برای انجام

¹ Vainer

² Muggah

³ Okeke, Eziyi, Udeh & Ezema

⁴ Fassin

⁵ Muggah

⁶ Selby & Desouza

⁷ Collier

وظایف اصلی آن‌ها است. ناتوانی نهادهای دولتی در اجرای این وظایف اصلی و ترکیبی از عوامل خطر داخلی و خارجی از جمله نابرابری‌ها، بی‌عدالتی و ناامنی، فشارهای جمعیتی و مشروعیت دولت باعث ایجاد شکنندگی می‌شود (دبوئر، موگا و پاتل، ۲۰۱۶). همچنین شکنندگی به‌عنوان مسائل حل‌نشده‌ی روی‌هم‌انباشته‌شده، همبستگی‌ها و قراردادهای اجتماعی (مجموعه‌ای از تعهدات رسمی و غیررسمی بین افراد و سازمان‌ها در بخش‌های مختلف عمومی، خصوصی و غیرانتفاعی است که عملکرد کارآمد یک جامعه را تضمین می‌کند و منجر به شکل‌گیری دولت یا جامعه سازمان‌یافته می‌شود) که توانایی عملکرد یک شهر را تنزل می‌بخشند، در نظر گرفته می‌شود و اغلب ناشی از چالش‌های سیستمی است که به دلیل مشکلات ساختاری یا اقتصادی مانند جنایات شایع، فقر، نابرابری یا هر موضوع دیگری که باعث شکسته شدن همبستگی و قراردادهای اجتماعی می‌شود به وجود می‌آید و عدم موفقیت یک یا چند بخش در تحقق بخشیدن به بخشی از این قرارداد منجر به شکنندگی می‌شود. درحالی‌که افراد یا اشخاص حقیقی ممکن است قراردادهای اجتماعی را بشکنند، جامعه به دولت اختیار می‌دهد که چنین شکستگی‌ها را مورد قضاوت و مجازات قرار دهد، اما شکستگی‌های ایجادشده توسط دولت‌ها یا اشخاص حقوقی تأثیر بیشتری دارد و برطرف کردن آن‌ها سخت‌تر است. طبق این تعریف، شکنندگی می‌تواند ناشی از عدم موفقیت دولت در ارائه تعهدات عمومی (کالاهای عمومی و اطمینان از تأمین اعتبار ساکنان یک شهر در دولت) باشد؛ همچنین می‌تواند نقض قوانین توسط یک نفر (جرم) و یا یک مسئله گسترده مانند زیرساخت‌های فروریخته باشد (سلیبی و دسوزا، ۲۰۱۹). شکنندگی تقاطع سه تهدید شهری است: فقر، خشونت و فاجعه (دبوئر، ۲۰۱۵) و ترکیبی از عوامل خطر که شامل نابرابری اقتصادی، بی‌عدالتی سیستمی و ناامنی، فشارهای جمعیتی و بحران‌های مشروعیت است (موگا، ۲۰۱۴ الف) و به تعبیری دیگر طیفی از تهدیدات یا خطرات گسسته است (سلیبی و دسوزا، ۲۰۱۹). همه این تعاریف شکنندگی شهری را از نظر جمع‌بندی عوامل خطر که شامل تهدیدات به‌هم‌پیوسته، مشکلات سیستمیک و دلایل دیگر است، در نظر می‌گیرند. درحالی‌که این مضامین تهدیدی برای جوامع درحال توسعه است، شهرهای توسعه‌یافته که دارای تخصص، منابع و مؤسساتی هستند که به آن‌ها امکان می‌دهد تهدیدهای آشکار را مدیریت کنند نیز شکننده می‌شوند (موگا، ۲۰۱۴ الف؛ کمینز، ۲۰۱۱).

بررسی‌های اخیر شکنندگی را به‌عنوان عدم موفقیت یک شهر در مدیریت تهدیدات، از جمله تضعیف ظرفیت حاکمیت تعریف کرده است. زمانی که سیاست‌های دولت در پاسخ به خطرات شکست بخورند، نمونه‌ای از آسیب‌پذیری خواهد بود و شکنندگی، عدم مدیریت نهادها است (سلیبی و دسوزا، ۲۰۱۹). هرچند در اکثر تعاریف معمولاً شهرهایی که فاقد مشروعیت و نهادهای مؤثر هستند را شکننده می‌دانند اما ذکر این نکته بسیار حائز اهمیت است که شکنندگی تنها دولت را تحت تأثیر قرار نمی‌دهد، بلکه در زیرساخت‌های اقتصادی و انسجام اجتماعی جامعه نیز نفوذ می‌کند. تقسیمات، رفتارهای غارتگرانه مسئولین و سوءاستفاده از قدرت، غالباً منجر به مشکلات مزمن در کارکردهای اقتصادی می‌شوند (نوگوئرا، ۲۰۱۷). جایی که مؤسسات دولتی و خصوصی در انجام وظایف اساسی خود در تأمین امنیت، رفاه و نمایندگی کاملاً ناتوان شده‌اند (خواه به دلیل مداخله خارجی، جنگ داخلی، سوء مدیریت و یا بلایای طبیعی) دولت معمولاً در کل شکست خورده یا فروپاشیده توصیف می‌شود (موگا و جوترسون، ۲۰۱۲). همچنین یک تغییر از بررسی شکنندگی به‌عنوان وضعیت ایستا و مبتنی بر نهاد وجود دارد که مطرح می‌کند روابطی که خارج از انسجام اجتماعی جامعه یا تعامل پویای اشخاص و گروه‌ها با یکدیگر باشد نیز منجر به شکنندگی می‌شود (مارک، ۲۰۱۳).

اگرچه هیچ توافقی بر سر تعریف بین‌المللی درباره شکنندگی نیست، اما ظرفیت نهادی محدود و حکمرانی ضعیف به‌عنوان عوامل اصلی شکنندگی مشهود است. درحالی‌که مفهوم اولیه شکنندگی تحت سلطه نگرانی‌های امنیتی بود و جنگ داخلی و درگیری مسلحانه درون‌سازمانی و اهمیت نهادهای ضعیف به‌عنوان علت اصلی ساختاری برجسته می‌کرد، تحقیقات اخیر این‌طور بیان می‌کند که مفهوم شکنندگی نه‌تنها موضوعات مربوط به امنیت بین‌المللی، ملی و امنیت انسانی را در بر گرفته است، بلکه نیازهای امنیتی، توسعه و حاکمیت از جمله موضوعات مربوط به غذا، آب، بهداشت و محیط‌زیست را نیز شامل می‌شود (آی.سی.ام، ۲۰۱۵). در همین راستا می‌توان ادعا داشت که شکنندگی به‌عنوان عدم موفقیت دولت در انجام عملکرد مؤثر خود در ارائه خدمات اساسی اجتماعی مانند بهداشت، آموزش، امنیت و ناتوانی در حمایت از قانون و عدم تأمین منابع پایدار درآمد برای جمعیت فقیر نیز تعریف

1 De Boer, Muggah & Patel

2 De Boer

3 Commins

4 Marc

می‌شود (سافران و سوگیارتو^۱، ۲۰۱۴) و نهادهای ضعیف خصوصاً در کنار ترکیبی از ساختارهای سیاسی و اقتصادی، باعث تشدید آن می‌شود (آی.سی.ام، ۲۰۱۵). هرچند کاربرد این مفهوم بیشتر در مناطق خارج از کنترل مقامات ایالتی، جایی که روابط بین دولت و جامعه شکننده تلقی می‌شود مثل سکونتگاه‌های غیررسمی است، لیکن در مواردی می‌توانند در مناطق باثبات نیز وجود داشته باشد (آی.سی.دی، ۲۰۱۸). مفهوم شکنندگی، یک کوکتل پیچیده از علل و عوارض را تشکیل می‌دهد، که برای رفع آن راه‌حل‌های سریع و الگو محور، بدون اثر است (منکه‌هاوس، ۲۰۱۰). شکنندگی را علاوه بر تعریف، باید درک کرد. برای اینکه پروژه‌های توسعه مؤثر باشد، باید ریشه اصلی شکنندگی را یافت و از این دانش برای هدایت برنامه‌ریزی‌ها و اقدامات اجرایی خود استفاده کرد. انجام توسعه در شرایط شکننده و متأثر از درگیری با چالش‌های منحصربه‌فردی روبرو است که باید با اقدامات صحیح مبتنی بر درک صحیح (نه فقط بر اساس تعاریف محدود) انجام شود. شکنندگی یک وضعیت در حال تکامل است که می‌تواند راکد، نابودکننده و یا در وضعیت بهبود باشد (سافران^۲، ۲۰۱۶). همچنین شکنندگی را می‌توان به‌عنوان یک مجموعه مشکل شرور (ذاتاً پیچیده، نامشخص و وابسته به هم) تعریف کرد (برینکرهف^۳، ۲۰۱۴). شکنندگی عدم تعادل بین فشارها و چالش‌های داخلی و خارجی یک جامعه و توانایی آن‌ها در مدیریت آن چالش‌ها است (کابروکا^۴، ۲۰۱۵). همان‌طور که قبلاً اشاره شد کالیر شکنندگی را یک سندرم از ویژگی‌ها می‌داند که هم تشخیص متعارف یک «علت اصلی» (نوعاً برخی بی‌عدالتی‌های گذشته) و هم «راه‌حل» متعارف را به چالش می‌کشد (کالیر، ۲۰۱۹). در سطح بسیار گسترده، شکنندگی نتیجه یک تعامل پویا بین عوامل داخلی (از جمله درگیری خشونت‌آمیز، فقر، شرایط اقتصادی و ساختاری، ضعف نهادهای رسمی) و عوامل خارجی (از جمله اقتصاد سیاسی بین‌المللی، ناامنی منطقه‌ای و جهانی) است. همه این‌ها در هر زمینه خاص منحصربه‌فرد هستند (مکلولین^۵، ۲۰۱۶). با این حال، اکثر شهرهای جهان در تلاش هستند تا در جهت رفع آن قدم بردارند. اما بسیاری از آن‌ها موفق نبوده‌اند. آن‌ها زاغه‌های غیررسمی گسترده و افقی هستند که در حاشیه شهری رشد کرده‌اند. شهرهای شکننده مکان‌هایی هستند که با سرعت بسیار سریع در حال رشد هستند و زیرساخت‌های ضعیفی دارند و اغلب دولت در این شهرها ناکارآمد است (مزایک^۶، ۲۰۱۸). البته همان‌طور که گفته شد این یک وضعیت دائمی نیست، شهرها مرتباً وارد شکنندگی می‌شوند و از آن خارج می‌شوند. اما وقتی خطرات جمع می‌شوند، شهرها و شبکه‌های شهری می‌توانند به‌طور کامل از بین بروند (موگا^۷، ۲۰۱۷). به‌طور کلی، شهرها سازنده شکنندگی کشور و در عین حال مکان‌های مهمی برای بازسازی و توسعه آن محسوب می‌شوند. توسعه شهر و رشد سیستم‌های شهری نقش بسزایی در شکل‌گیری و تحول کشور داشته است. با این وجود شهرها می‌توانند خودمختار شوند، به‌ویژه هنگامی که توسط منابع و فرآیندهای دولتی نادیده گرفته شوند. نادیده گرفتن منافع اکثریت شهروندان شهری می‌تواند پتانسیل درگیری شهری را افزایش دهد و موجب تضعیف بیشتر ظرفیت و مشروعیت دولت شود (مکلولین، ۲۰۱۶). شکنندگی شهری را می‌توان در معرض آسیب‌های ناشی از شوک قرار گرفتن سیستم‌های شهری دانست (اوکیکه و همکاران، ۲۰۲۰) و این میزان شکنندگی به دو عامل مهم بستگی دارد: یکی میزان قرار گرفتن در معرض خطرات (بالای بزرگ، خشونت شدید، بیماری‌های همه‌گیر، بی‌ثباتی سیاسی و فقر شدید) و مستعد بودن آن و دیگری درجه‌ای از ظرفیت‌های مقابله‌ای و انطباقی که دولت‌ها، نهادها و ساکنان آن‌ها را برای کاهش این خطرات ایجاد می‌کنند (دبوئر^۸، ۲۰۱۵). شهرهای کشورهای در حال توسعه با کمبود شدید منابع، دچار شکنندگی می‌شوند، در حالی که شهرهای توسعه‌یافته به‌ندرت با این‌گونه شکنندگی‌ها مواجه هستند. حتی هنگامی که کمبود منابع بر هر دو نوع شهر تأثیر بگذارد، نحوه شکنندگی در چارچوب یک شهر توسعه‌یافته متفاوت است (بیکر و شی^۹، ۲۰۰۷). با این وجود شهرهای توسعه‌یافته نیز مانند هر سیستم انعطاف‌پذیر پیچیده، اگر به‌درستی اداره نشوند ممکن است به‌طور فزاینده‌ای شکننده شوند (سلیبی و دسوزا، ۲۰۱۹). البته علت و تأثیر مسائل پیچیده اجتماعی و اقتصادی در شهرهای توسعه‌یافته به دلیل پیچیدگی آن‌ها اغلب پنهان می‌ماند. همچنین شکنندگی در شهرهای توسعه‌یافته به دلیل ماهیت به‌هم‌پیوسته آن‌ها به‌طور بالقوه می‌تواند باعث شکستگی در شهرهای اطراف

¹ Safran & Sugiyarto

² OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development

³ Safran

⁴ Brinkerhoff

⁵ Kaberuka

⁶ Mcloughlin

⁷ Mosaic

⁸ Muggah

⁹ Baker & Scheye

شود (پلگاتا و ممولی^۱، ۲۰۱۶). با وجود این شهرها تلاش می‌کنند از طریق افزایش مقاومت خود در برابر تأثیرات شوک‌ها ایستادگی کنند، اما ذکر این نکته حائز اهمیت است که تلاش برای بهبود انعطاف‌پذیری شهرها بدون پرداختن به شکنندگی، شبیه به ساختن دیواری بدون پایه محکم است (سلیبی و دسوزا، ۲۰۱۹).

با توجه به بیان وجوه مختلف تعاریف شکنندگی شهری توسط صاحب‌نظران و بررسی غالب منابع موجود در زمینه مورد مطالعه و به‌منظور تسهیل در تجمیع آرای صاحب‌نظران در راستای رسیدن به تعریفی جامع از شکنندگی شهری، در جدول ۱ به بیان اهم ملاحظات ارائه‌شده در خصوص بیان تعاریف شکنندگی شهری پرداخته‌شده است.

جدول ۱

اهم تعاریف ارائه‌شده توسط صاحب‌نظران در بیان واژه شکنندگی شهری

منابع	ملاحظات اساسی در بیان مفهوم شکنندگی شهری	نظریه پرداز
(اوکیکه و همکاران، ۲۰۲۰)	از دیدگاه اوکیکه و همکارانش شکنندگی شهری در معرض آسیب قرار گرفتن سیستم‌های شهری به علت خطرات و شوک‌ها است؛ با توجه به این نکته که سیستم‌های شهری نه تنها شامل زیرساخت‌ها و سیستم‌های اکولوژیکی هستند، بلکه شامل سیستم‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نیز هستند. آن‌ها همچنین سه عامل فقر شهری، خشونت و فاجعه در بافت‌های شهر را نقشی غالب در ایجاد وضعیت ناپایدار و تأثیر بر وضعیت شکنندگی دانستند. شهرهای شکننده فقیرترین، خشن‌ترین و مصیبت‌بارترین کشورهای جهان را نشان می‌دهند.	اوکیکه و همکاران
(کالیر، ۲۰۱۹)	کالیر شکنندگی شهر را یک سندرم از خصوصیات می‌داند که شامل: هویت‌های شکسته؛ فقدان مشروعیت دولت و ظرفیت؛ ناامنی کمبود کار رسمی؛ و شوک‌ها هستند. او همچنین ادعان می‌دارد که این سندرم هم تشخیص متعارف یک "علت اصلی" (نوعاً برخی بی‌عدالتی‌های گذشته) و هم «راه‌حل» متعارف را به چالش می‌کشد.	کالیر
(سلیبی و دسوزا، ۲۰۱۹)	از نظر سلیبی و دسوزا شکنندگی شهری عبارت است از انباشت شکستگی‌های حل‌نشده قراردادهای اجتماعی که توانایی عملکرد یک شهر را در عملکرد عادی در طول زمان و به‌خصوص در شرایط استرس‌زا تنزل می‌بخشند. شکستگی‌ها به دلیل عدم موفقیت مسئولان یا شهروندان در حمایت از بخشی از یک قرارداد اجتماعی است. شکستگی‌ها می‌تواند از جرم و جنایت بین افراد گرفته تا مسائل گسترده در سطح شهر باشد. آن‌ها همچنین بیان می‌کنند که در هر زمان، شهرها به دلیل عدم توانایی در رفع این شکستگی‌ها، سطحی از شکنندگی را تجربه می‌کنند. شکستگی‌ها در ابتدا کوچک هستند و حتی هنگامی که ایجاد می‌شوند، اغلب نادیده گرفته می‌شوند. شکستگی‌های کوچک در داخل شهر رخ می‌دهد و پیچیدگی شهرها باعث رشد آن‌ها می‌شود. اگر شکنندگی به رشد خود ادامه دهد، در نهایت شهر شکننده می‌شود. با این حال، میزان شکنندگی و تأثیر شکنندگی در یک شهر تابعی از سیاست‌های یک دولت و عملکرد واحدهای اداری آن‌ها است. این چالش‌ها عملکرد شهری را در طول زمان و طولانی‌مدت تهدید می‌کنند و می‌تواند تأثیر شوک‌ها و حوادث ناگهانی را تشدید کند.	سلیبی و دسوزا
(ویلانوا، کوبیان، و رودریگز، ۲۰۱۸)	ویلانوا شکنندگی شهر را وضعیتی می‌داند که جمعیت یک شهر و زیرساخت‌های آن را در برابر حوادث شدید آب و هوایی، شیوه‌های سرمایه‌گذاری سوداگرانه و بازارهای جهانی ناپایدار آسیب‌پذیر می‌کند.	ویلانوا و همکاران
(میکلوس و پائولیلو، ۲۰۱۷)	در تعریفی دیگر میکلوس و پائولیلو شکنندگی شهر را سندرم فقر، نابرابری و گسیختگی اجتماعی شهری تعریف می‌کنند. آن‌ها محرومیت را نقطه مشترک اکثر تحلیل‌های مربوط به شکنندگی شهری می‌دانند. آن‌ها همچنین ادعان می‌دارند که مفهوم شهر شکننده کمک می‌کند تا بدانیم که چگونه فقر، نابرابری و خشونت عواقب عمیق و ناخوشایند انسانی در توسعه شهرها دارد.	میکلوس و پائولیلو
(نوگوئرا، ۲۰۱۷)	نوگوئرا شهرهای شکننده را فاقد حکومت مؤثر، زیرساخت‌ها و خدمات می‌داند و تأکید می‌کند که این شهرها می‌توانند در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه وجود داشته باشند.	نوگوئرا
(چاولا، ۲۰۱۷)	همچنین چاولا ادعان می‌دارد که شهر شکننده با حاکمیت ضعیف و ظرفیت محدود برای ارائه خدمات و زیرساخت‌های اساسی به ساکنان مشخص می‌شود.	چاولا
(موگا، ۲۰۱۷)	موگا در تعریفی بیان می‌کند، شکنندگی زمانی اتفاق می‌افتد که مدیران شهری قادر به تأمین حداقل کالاهای عمومی نیستند (نظم و قانون، خدمات اساسی، انعطاف‌پذیری در برابر شروع ناگهانی یا تغییرات آب و هوایی طولانی‌مدت). او همچنین تأکید می‌کند که شهرها به‌طور روزمره وارد شکنندگی می‌شوند و از آن خارج می‌شوند؛ اما وقتی خطرات جمع می‌شوند، شهرها و شبکه‌های شهری می‌توانند به‌طور کامل شکننده شوند. درحالی‌که شهرها اکوسیستم‌های پویایی هستند، می‌توان به‌مرور زمان شکنندگی شهری را ترسیم کرد.	موگا
(مکولفلین، ۲۰۱۶)	مکولفلین نادیده گرفتن منافع اکثریت شهروندان شهری را دلیل شکنندگی شهر می‌داند.	مکولفلین
(دبوئر و همکاران، ۲۰۱۶)	دبوئر و همکاران شکنندگی شهری را به‌عنوان تجمع خطرات همراه با کمبود ظرفیت برای مقابله با آن‌ها بیان می‌کنند. با این وجود آن‌ها معتقدند که تئوری سازی شکنندگی شهر هنوز در دوران ابتدایی خود است.	دبوئر و همکاران

1 Pellegata & Memoli

2 Villanueva, Cobián & Rodríguez

3 Chawla

از دیدگاه پلگاتا و ممولی به دلیل ماهیت بهم‌پیوسته شهرها، شکنندگی در یک شهر به‌طور بالقوه می‌تواند باعث شکستگی در شهرهای اطراف شود.	پلگاتا و ممولی (۲۰۱۶)
موگا در پژوهشی دیگر بیان می‌کند که شکنندگی شهر وضعیت ثابتی ندارد اما به دلیل جمع شدن خطرات فشارها رخ می‌دهد که می‌تواند بی‌ثباتی شدید را در پی داشته باشد. شهرهای شکننده در معرض خطرات درونی و بیرونی قرار دارند و این خطرات باعث می‌شود که در عملکردهای اصلی شهرها اختلال به وجود آید. رالی «شهرهای شکننده» را به‌عنوان یک دسته جدید از اختلالات اجتماعی در حال ظهور می‌داند، که به‌طور معمول بیشتر در مراکز شهری کشورهای به‌شدت توسعه‌نیافته دیده می‌شود.	موگا، ۲۰۱۶ (الف)
کابروکا شکنندگی شهری را عدم تعادل بین فشارها و چالش‌های (داخلی و خارجی) یک کشور و جامعه و توانایی آن‌ها در مدیریت آن چالش‌ها تعریف می‌کند و آن را شامل طیف وسیعی از موقعیت‌ها، از بی‌ثباتی خفیف گرفته تا درگیری خشونت‌آمیز طولانی‌مدت می‌داند.	رالی ^۱ ، ۲۰۱۵
همچنین برینکرهوف شکنندگی را به‌عنوان یک «مجموعه مشکل شرور» (ذاتاً پیچیده، نامشخص و وابسته به هم) تعریف می‌کند.	کابروکا، ۲۰۱۵
سافران و سوگیارتو اذعان می‌دارند که شکنندگی به‌عنوان «عدم موفقیت دولت در انجام عملکرد خود به‌طور مؤثر و ارائه خدمات اساسی اجتماعی، مانند بهداشت، آموزش، امنیت و ناتوانی در حمایت از قانون و عدم تأمین منابع پایدار درآمد برای جمعیت فقیر تعریف می‌شود». شکنندگی یک مفهوم چندوجهی است و تعیین علل اصلی آن دشوار است. همچنین آن‌ها شکنندگی را یک روند بسیار پویا می‌دانند که پیوندی قوی با تعارض دارد. شکنندگی به‌عنوان یک روند مداوم شامل سه مرحله مختلف مشاهده شود: شرایط شکننده، گذار و پایدار ^۲ . که می‌تواند به یک شرایط انتقالی و سپس به یک وضعیت پایدار بهبود یابد اما برخی از عوامل می‌توانند یک شهر را به یک وضعیت شکننده برگردانند.	برینکرهوف (۲۰۱۴)
شهر شکننده مفهومی است که موگا و ساوچ آن را به‌عنوان «واحد‌های کلان‌شهری گسسته» تعریف می‌کنند که ترتیبات حکومتی آن‌ها دارای توانایی انجام قراردادهای اجتماعی روبه‌زوال است. ظهور شهرهای شکننده به‌عنوان یک مقوله نشان می‌دهد که شکنندگی دیگر منحصرأ محدود به حوزه کشورها نیست، بلکه در کلان‌شهرهای دورافتاده نیز گسترش می‌یابد. شهرها و محله‌هایی که به‌طور جدی خشونت‌آمیز و غیرقابل کنترل هستند و مقامات دولتی و بازیگران مدنی کنترل خود را از دست داده‌اند، قادر و یا تمایلی به ارائه خدمات عمومی نیستند و نمی‌توانند عملکرد اساسی خود در تأمین امنیت را انجام دهند، رفاه و نمایندگی مشروع ندارند و این‌ها همان شهرهای شکننده هستند.	(سافران و سوگیارتو، ۲۰۱۴)
کمینز معتقد است که شکنندگی شهری نوعی شکنندگی کشور است (زمینه‌ای برای وخامت حاکمیت و بحران سیاسی طولانی‌مدت یا درگیری) با یک مکان در مناطق شهری. شکایات پیرامون این کمبود خدمات ضروری، همراه با افزایش ناامنی، جرم و بی‌قانونی، به سطوح بیشتری از خشونت در شهر کمک می‌کند. همچنین بیان می‌کند که شکنندگی یک طیف از تهدیدات یا خطرات گسسته است.	موگا و ساوچ ^۳ ، (۲۰۱۲)
فاسین اذعان می‌دارد پاسخ‌هایی که سازمان‌های بشردوستانه برای شهرهای به‌اصطلاح شکننده بیان می‌کنند، بخشی از پدیده وسیع‌تر یک کشور شکننده است.	کمینز، ۲۰۱۱
منکهاوس مفهوم شکنندگی را یک کوکتل پیچیده از علل و عوارض می‌داند، که معتقد است برای رفع آن راه‌حل‌های بیرونی سریع و الگو محور، بدون اثر است.	فاسین، ۲۰۱۱
سازمان توسعه و همکاری اقتصادی شکنندگی شهری را به‌عنوان ترکیبی از در معرض خطر قرار گرفتن و ظرفیت ناکافی دولت، سیستم و یا جوامع برای مدیریت، جذب یا کاهش این خطرات تعریف می‌کند.	منکهاوس، (۲۰۱۰)
همچنین بانک توسعه آفریقا بیان می‌کند شکنندگی به‌عنوان یک «خطر ذاتی در روند توسعه» هنگامی که فشارهای مدیریت مؤسسات ملی و فرآیندهای سیاسی، بیش‌ازحد بزرگ می‌شوند، به وجود می‌آید.	آی.سی.دی ^۴ ، (۲۰۱۶)
شکنندگی شهری در تقاطع فقر، حاکمیت ضعیف، خشونت و فاجعه رخ می‌دهد. چه در مقیاس ملی، محلی و شهری، شکنندگی نتیجه انباشت خطرات است. به‌عنوان یک فرآیند، شکنندگی زمانی اتفاق می‌افتد که نهادهای محلی به دلیل درگیری یا فاجعه طبیعی (یعنی یک شوک) قادر به کنار آمدن و سازگاری با استرس نیستند. شکنندگی می‌تواند به‌سرعت رخ دهد و یا به‌تدریج ظهور کند. این تعریفی است که مجمع اقتصاد جهانی در سایت خود منتشر کرده است.	آ.د.ب ^۵ ، ۲۰۱۶
اخیراً، شهرها به‌عنوان دسته جدیدی از شکنندگی در منظر امنیتی و توسعه پدید آمده‌اند. با آمار بی‌سابقه‌ای شهرنشینی سریع، شهرها به کانون فقر جهانی، درگیری و آسیب‌پذیری در برابر بلایای جهانی تبدیل می‌شوند، به‌ویژه هنگامی که در یک کشور شکننده واقع شده باشند. شکنندگی شهری را می‌توان این‌گونه در نظر گرفت: سیستم‌های شهری که مستعد آسیب‌های ناشی از شوک هستند، سیستم‌های شهری نه‌تنها زیرساخت‌ها و سیستم‌های زیست‌محیطی بلکه سیستم‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را نیز شامل می‌شود. شهرهای شکننده نیز به‌عنوان مرکز جدید ناامنی ظاهر می‌شوند. برای برخی از تحلیلگران، شهرها به مرزهای جدید جنگ و شورش تبدیل می‌شوند. برای برخی دیگر، توجه به نرخ قتل‌های مربوط به قاچاق مواد مخدر، جنایات سازمان‌یافته و جنگ‌های باندی است. ظرفیت نهادی محدود و حکمرانی ضعیف به‌عنوان	مجمع جهانی اقتصاد جهانی
	کمیسیون مستقل چندجانبه گرای

¹ Raleigh

² fragile, transitional, and stable conditions

³ Muggah & Savage

⁴ OECD: The Organisation for Economic Co-operation and Development

⁵ ADB: African Development Bank

⁶ Weforum

عوامل اصلی شکنندگی مشهود است. در حالی که مفهوم اولیه شکنندگی تحت سلطه نگرانی‌های امنیتی در مورد علل جنگ داخلی و درگیری مسلحانه درون‌سازمانی، اهمیت نهادهای ضعیف را به‌عنوان علت اصلی ساختاری برجسته می‌کرد، امروزه این مفهوم نه تنها در بین امنیت بین‌المللی، ملی و امنیت انسانی بلکه در بین نیازهای امنیتی، توسعه و حاکمیت از جمله موضوعات مربوط به غذا، آب، بهداشت و محیط‌زیست ارتباط برقرار کرده است. نهادهای ضعیف خصوصاً در کنار ترکیبی از ساختارهای سیاسی و اقتصادی، باعث ایجاد شرایط شکنندگی می‌شود.

کمیته بین‌المللی صلیب سرخ «شهر شکننده» را یک چارچوب تحلیلی جدید و مناسب برای درک خشونت و نابرابری شهری مدرن می‌داند. مفهوم شکنندگی ظهور می‌کند تا موقعیت‌های اضطراری جدید را بیشتر و بیشتر با زمینه‌های شهری مرتبط کند، همان‌طور که قبلاً در ادبیات کشورهای شکننده توضیح داده شده است. مفهوم شهر شکننده ابزاری مهم برای درک نابرابری پیامدهای انسانی در مناطق شهری است.

کمیته بین‌المللی صلیب سرخ

بعد از مرور متون و تعاریف صاحب‌نظران در باب شکنندگی شهر، مشخص شد که سمت‌وسوی تعاریفی که در سال‌های آغاز شکل‌گیری مفهوم «شهر شکننده» بیان شده بود همه نشان‌دهنده‌ی این نکته می‌باشند که این مفهوم زائیده‌ی مفهوم کشور شکننده است. به‌طوری‌که در ابتدا مفهوم شهر شکننده اشتراکات زیادی با مفهوم کشور شکننده داشت حال آنکه به‌مرور تعاریف ارائه‌شده ماهیت متفاوتی با آنچه در گذشته ارائه‌شده بود به خود گرفت.

– ابعاد و مؤلفه‌های شهر شکننده

شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های شکنندگی شهر از طریق واکاوی متون نظری به ارائه چارچوب مفهومی شهر شکننده کمک کرده و می‌تواند با ارائه راهکارهایی در جهت کاهش شکنندگی، زمینه را به‌منظور ایجاد و افزایش تاب‌آوری شهرهای معاصر فراهم کند. کالبر شکست نهادی را در کنار رشد سریع جمعیت یکی از عوامل ایجاد شکنندگی می‌داند. او اذعان دارد که گاهی اوقات نهادهای غیررسمی که تحت تأثیر فرقه خاصی هستند، مؤسسات رسمی را تضعیف کرده و باعث شکست نهادی می‌شوند. کالبر همچنین تغییرات اقلیمی را به همراه با فشارهای محیطی موجود، تشدید کمبود منابع و عدم امنیت آب و مواد غذایی به‌عنوان یک عامل شکنندگی معرفی می‌کند و ضعف دولت و نهادها را دلیل افزایش تأثیر این تغییرات در شکنندگی شهر می‌داند (کالبر، ۲۰۱۹). دبوئر رشد سریع شهرنشینی، بیکاری، حاکمیت ضعیف، دولت‌های محلی فاسد و کمبود پلیس و عدالت را مؤلفه‌های اصلی شکنندگی شهر می‌داند. او همچنین تشدید علت شکنندگی شهر را عواقب ناشی از شوک‌های ناگهانی و تنش‌های آهسته می‌داند. از نظر او ۵۶٪ از شهرها در معرض خطر فاجعه طبیعی هستند و تکرار و شدت وقایع شدید اقلیمی، بر زنجیره‌های عرضه و خروجی اقتصادی تأثیر می‌گذارد. (دبوئر و همکاران، ۲۰۱۶). در پژوهشی دیگر دبوئر معتقد است که برخی از شهرها و برخی از گروه‌های جمعیتی در داخل شهرها، ظرفیت کمتری برای انطباق با این تغییرات دارند. به‌عنوان مثال، آسیب‌پذیری در برابر اثرات تغییرات اقلیمی به‌ویژه در مراکز شهری کشورهای شکننده بیشتر است. از آنجاکه ساختارهای حاکمیتی در این کشورها غالباً ضعیف هستند، عدم دانش و بودجه برای اقدامات سازگاری، جمعیت شهری را بیشتر در معرض خطرات مرتبط با اقلیم قرار می‌دهد. او همچنین یکی دیگر از عوامل شکنندگی شهر را وجود شمار قابل‌توجهی از پناهندگان و مهاجران و همچنین سکونتگاه‌های غیررسمی می‌داند. این هجوم پناه‌جویان نه تنها بار اضافی را در شهرهای روبه‌زوال قرار می‌دهد، بلکه باعث می‌شود که افراد در موقعیت‌هایی قرار بگیرند که قادر به دسترسی به حمایت اجتماعی و خدمات اساسی نیستند. او معتقد است که دسترسی به خدمات اساسی (آموزش، بهداشت، دسترسی به آب سالم، بهداشت و...) نه تنها برای بقا مهم است بلکه به‌عنوان حقوق بشر نیز شناخته شده است که تأمین آن‌ها برای گذر از شکنندگی ضروری است (دبوئر، ۲۰۱۵). آبهیانکار، تقسیم فضاها، نابرابری اجتماعی و درآمد را از مؤلفه‌های شکنندگی شهر می‌داند. او شهر شکننده را مکانی برای افزایش نابرابری و خشونت می‌داند (آبهیانکار، پالیوال، پاتواردان و اینامدار، ۲۰۱۳). موگا اولین عامل سطح کلان در شکل‌گیری شکنندگی شهری را شهرنشینی سریع و کنترل نشده می‌داند. اعتقاد او بر این است که سرعت بی‌سابقه شهرنشینی در قرن بیست و یکم باعث افزایش شکنندگی، به‌ویژه در شهرهای بزرگ و متوسط می‌شود. رشد سریع جمعیت، شهرها را برای شکنندگی در معرض خطر قرار می‌دهد که با ترکیبی از مشکلات نظیر نهادهای سیاسی ضعیف، شوک‌های اقتصادی و تداوم ناآرامی‌های مدنی همراه است. اما یادآوری این نکته نیز حائز اهمیت است که لزوماً بزرگ‌ترین شهرها شکننده‌ترین نیستند، بلکه سرعت رشد شهر است که شهر را شکننده می‌سازد. همان‌طور که جغرافیدانان شهری نیز به این نکته اشاره دارند که اندازه یا حتی تراکم شهرها نیست که روی جرم و جنایت تأثیر دارد، دلیل اصلی سرعت رشد

¹ ICRC: International Committee of the Red Cross

² Abhyankar, Paliwal, Patwardhan & Inamdar

شهر است که بر افزایش ناامنی تأثیر می‌گذارد. موگا همچنین معتقد است ویژگی‌های خاصی از جمعیت جوانان زیر ۳۰ سال (بیکار، بی‌سواد و جنس مذکر) یکی دیگر از عوامل شکنندگی شهری است. برعکس نیز صادق است: حضور جوانان تحصیل کرده و شغال در محلات خاص، امنیت عمومی شهر را بالا می‌برد. او همچنین اذعان دارد شکست مدیریت شهری نیز می‌تواند به‌عنوان یک علت در شکنندگی شهری تلقی شود. موگا معتقد است اتصال به اینترنت و دسترسی به فضای مجازی در شهرهای شکننده می‌تواند، شیوه‌هایی را برای گروه‌ها و افراد در شهرهای مختلف، به‌طور اساسی بازسازی می‌کند. استعمار فضای مجازی در ظهور شدید جرم و جنایت سایبری در اکثر مناطق مشهود است. به‌طوری‌که برای تقویت حکومت خود، جنبش‌های اجتماعی شبکه‌ای، اعتراضات دیجیتالی، جرم و جنایات سایبری، سازمان‌دهی، تبلیغات فعالیت‌های خود، عضوگیری و جذب اعضا توسط گروه‌های خلاف کار و اقدام از فضای مجازی استفاده می‌کنند (موگا، ۲۰۱۴ ب؛ موگا و جوترسونکه، ۲۰۱۲). او همچنین در پژوهشی دیگر خشونت شهری را به‌عنوان نتیجه شهرنشینی سریع، حاکمیت ضعیف، فقر و افزایش آسیب‌پذیری در برابر خطرات ناشی از جهانی‌شدن توضیح داده و بر ارتباط آن بر میزان شکنندگی شهر تأکید می‌کند (موگا، ۲۰۱۳ الف؛ موگا و ساوچ، ۲۰۱۲). بیماری‌های همه‌گیر یکی دیگر از عوامل افزایش شکنندگی شهری است که رابرت موگا در مقاله‌ی خود به آن اشاره کرده است؛ او معتقد است ماهیت متقابل خطرات مربوط به سلامتی هنگامی است که در برابر خطر ابتلا به بیماری‌های همه‌گیر، بروز می‌کند. زیرا مراکز جمعیتی بزرگتر به‌راحتی در معرض ویروس‌هایی قرار می‌گیرند که زمانی مه‌ار شده‌اند. جابجایی به مناطق شهری و گسترش جمعیت زاغه‌ای که به سرعت در حال رشد هستند، خطرات بیماری همه‌گیر را بیشتر می‌کند. از آنجایی که شهرها در بسیاری از مناطق مستعد فاجعه برای حفظ سیستم‌های بهداشتی کافی (از جمله زیرساخت‌های آب و فاضلاب، نظارت بر بیماری، اخطار زودرس و مه‌ار سریع) تلاش می‌کنند، آن‌ها به مراکز شیوع تبدیل می‌شوند (موگا، ۲۰۱۶ الف). در مطالعاتی دیگر نشان می‌دهد که اثر تجمعی خطرات متعدد بر احتمال و شدت خشونت شهری و در نتیجه شکنندگی شهر تأثیر می‌گذارد (موگا، ۲۰۱۲). موگا در مقاله‌ای به اهمیت اطلاعات آماری تأکید می‌کند و معتقد است در شهرهای شکننده، دسترسی به طیف گسترده‌ای از اطلاعات در مورد جمعیت ذی‌نفع، سیستم‌های ارائه خدمات، سازمان‌ها و بازیگران بسیار مهم است و کمبود اطلاعات آماری می‌تواند فرصت‌های جدید برای رفع شکنندگی را از بین ببرد (موگا، ۲۰۱۵). نوگوئرا در پژوهشی یکی از مؤلفه‌های شکنندگی شهر را قرار گرفتن در معرض بلایای طبیعی می‌داند و بیان می‌کند این مؤلفه بی‌ثباتی‌های اجتماعی را نیز به همراه دارد. او همچنین معتقد است برخلاف فرآیندهای تاریخی قبلی که شهرنشینی باعث افزایش فرصت‌ها، رفاه و امنیت ساکنین جدید شهر شده است، شهرنشینی فعلی در کشورهای در حال توسعه، فقرا را در معرض بسیاری از خطرات قرار می‌دهد و آن‌ها را مجبور به زندگی در شرایط دائمی در معرض خطر و آسیب‌پذیری می‌کند. خشونت و درگیری، رشد سریع شهرنشینی، تقسیم فضاها و تفکیک اجتماعی از دیگر عواملی است که نوگوئرا به آن پرداخته است (نوگوئرا، ۲۰۱۷). کمینز شکنندگی شهری را با نهادهای محلی و ملی ضعیف و دسترسی محدود یا نابرابر به فرصت‌های اقتصادی مرتبط می‌داند. او همچنین محرک‌های خشونت را در ارتباط با شکنندگی شهری در درجه اول مربوط به حاکمیت ضعیف و نامشروع، توسعه نابرابر، فرصت‌های معیشت محدود و ساختارهای قانونی می‌داند که مانع تصرف اراضی و شروع کار جدید می‌شوند. کمینز همچنین نرخ بی‌سابقه مهاجرت شهری، رشد سریع و غیرمتمرکز شهرنشینی و فقر متمرکز را از مؤلفه‌های دیگر شکنندگی شهری معرفی کرده است (کمینز، ۲۰۱۱). چاولا نیز مهاجران را یک عامل استرس‌زا برای شهرهای در حال حاضر شکننده می‌داند و بیان می‌کند که مهاجران می‌توانند در بروز جرم، بی‌ثباتی و درگیری و در نهایت افزایش شکنندگی شهر نقش داشته باشند.

مهم‌ترین مسئله برای مقابله با چالش‌های امنیتی در رابطه با مهاجرت، اطمینان از دسترسی این مهاجران به خدمات حیاتی شهری در شهرهای مربوطه خواهد بود. او همچنین معتقد است در مناطقی که به‌شدت تحت تأثیر تغییرات اقلیمی قرار دارند، مسئله کیفیت مدیریت در سطح شهر بسیار حائز اهمیت است. چراکه اثرات تغییرات اقلیمی توسط آسیب‌پذیری‌های موجود در این مناطق پیچیده‌تر می‌شود و این یک چالش مهم برای شکنندگی شهر است. چاولا خشونت و درگیری شهری را نیز از عوامل افزایش شکنندگی شهری می‌داند و اذعان می‌کند عدم توانایی ارائه خدمات در شهرهای شکننده باعث می‌شود که ساکنان شهر در معرض خشونت و بی‌ثباتی قرار بگیرند. افرادی که در این شهرها زندگی می‌کنند، عموماً فقیر هستند و فرصت‌های محدودی برای اشتغال رسمی دارند و به همین دلیل احتمالاً درگیر جرم یا جنایت خشونت‌آمیز برای دلایل اقتصادی می‌شوند. علاوه بر این، محلات

زاغه‌نشین اغلب فراتر از کنترل نیروهای امنیتی شهرداری هستند. او همچنین رشد سریع و غیرمتمرکز شهرنشینی را یکی از مؤلفه‌های اصلی در ایجاد شکنندگی شهر می‌داند که به دنبال آن پیدایش و افزایش سکونتگاه‌های غیررسمی رخ می‌دهد. با افزایش شهرنشینی، دولت‌های شهری و منطقه‌ای به‌طور فزاینده‌ای تحت فشار قرار می‌گیرند تا به‌طور مؤثر امنیت، خدمات اجتماعی و فعالیت‌های اقتصادی را به شهر رو به رشد تحویل دهند. برخی از شهرها با سیاست‌های هوشمند و تعامل پایدار با جوامع خود، موفق به انجام این چالش می‌شوند. با افزایش عوامل استرس‌زای اقلیمی و بلایای طبیعی و در نتیجه مهاجرت ناشی از آن نیز شهرنشینی افزایش می‌یابد و در نتیجه مشکلات ناشی از آن مثل مسکن، آموزش، خدمات درمانی، دسترسی به خدمات انرژی مقرون‌به‌صرفه و اشتغال را بر روی سیستم‌های مدیریت شهری ایجاد می‌کند. او همچنین معتقد است مشکلات زیست‌محیطی می‌تواند شرایط فقر را تشدید کند و به همراه ساختارهای ضعیف حاکمیتی منجر به وقوع شکنندگی در شهر شوند. تقسیم فرصت‌های اقتصادی در بین گروه‌های اجتماعی در یک منطقه شهری مشخص را نیز از دیگر عوامل شکنندگی بیان می‌کند، زیرا این تفکیک اجتماعی منجر به شکست مدیریت رسمی شهری می‌شود و احتمال افزایش خشونت در سطح شهر را در پی دارد (چاولا، ۲۰۱۷). ایولوا قرار گرفتن شهرها در معرض بلایای طبیعی و همچنین تغییرات اقلیمی اشاره می‌کند و معتقد است برنامه‌ریزی شهری می‌تواند نقش مهمی در تقویت شهرهای ایمن، مقاوم و پایدار داشته باشد. به گفته‌ی ایولوا، تأثیر تغییرات اقلیمی می‌تواند نابرابری‌ها را بیشتر آشکار کند و باعث شکایت بیشتر شود. او همچنین مهاجرت، بیکاری و وجود نهادهای مجرمانه را از دیگر مؤلفه‌های به وجود آورنده‌ی شکنندگی شهر قلمداد می‌کند (ایولوا، ۲۰۱۹). اعتقاد روتینگر و همکارانش بر این است که وقتی تغییرات اقلیمی با سایر فشارهای جهانی مانند رشد جمعیت، توسعه اقتصادی نابرابر و تخریب محیط‌زیست همگرا می‌شوند، می‌تواند شهرها را تحت‌الشعاع قرار دهند و آن‌ها را به سمت شکنندگی سوق دهند. تغییرات اقلیمی معمولاً با ترکیب خطرات موجود حتی شهرهای به‌ظاهر پایدار و سیستم‌های عالی را نیز می‌تواند به سمت شکنندگی سوق دهد (روتینگر و همکاران، ۲۰۱۵). سیگل نیز فقر را یک عامل کلیدی شکنندگی شهری می‌داند. باین‌حال معتقد است، فقر تنها یک بعد شکنندگی است و نشانه‌ای از چالش‌های جدی ناشی از حکومت غیرقابل قبول، نابرابری‌های سیستماتیک، فساد و سرکوب است. او همچنین نابرابری اجتماعی و درآمد و همچنین بی‌ثباتی را از دیگر عوامل شکنندگی قلمداد می‌کند و معتقد است، غیرقانونی بودن، بخش امنیتی ضعیف و محرومیت نسبی باعث بی‌ثباتی می‌شوند و برطرف کردن هر یک از این سه کمبود در راستای کاهش شکنندگی شهری بسیار حائز اهمیت است (سیگل، ۲۰۱۱). از نگاه ویوکاناندا مهاجران می‌توانند فرصت‌هایی برای تقویت انعطاف‌پذیری، فراهم کنند. اما همچنین می‌تواند خطری برای ایجاد شکنندگی در محیط‌های شهری باشد زیرا تعداد زیادی از ساکنان زاغه‌نشین مهاجران هستند. او همچنین حاکمیت ضعیف و دولت‌های محلی فاسد، بلایای طبیعی و تغییرات اقلیمی را از عوامل دیگر ایجاد شکنندگی شهری می‌داند. او بیان می‌کند در یک منطقه شکننده که نابرابری، فقر و حاشیه‌نشینی عامل شکایت و درگیری است، تأثیرات اقلیمی می‌تواند این نابرابری‌ها را بیش‌ازپیش آشکار کند و به شکایات بیشتر دامن بزند (ویوکاناندا، ۲۰۲۰). از دیدگاه رالی ایده «شهر شکننده» استدلال می‌کند که شرایط شهری باعث خشونت و اعتراضات ناشی از قیمت کالاها، افزایش قیمت سوخت، اخراج زاغه‌نشینان، نرخ بیکاری، تقلب در انتخابات و پیامدهای تعدیل ساختاری باشد. او همچنین سکونتگاه‌های غیررسمی، فقر متمرکز و ناهمگونی قومی را از مؤلفه‌های دیگر ایجاد شکنندگی شهری می‌داند. رالی بیان می‌کند که ایجاد فضاهای ضعیف حاکم بر شهری، نتیجه کمبود ظرفیت دولتی است. پایبندی به هویت‌های قومی - منطقه‌ای در مناطق شهری، «تعصب روستایی» را تقویت می‌کند و می‌تواند یک عامل شکنندگی شهری باشد؛ چراکه توانایی‌های عمل به دلیل ناهمگونی قومی یا منطقه‌ای محدود می‌شوند. همچنین معتقد است، افزایش تراکم جمعیت، همراه با کاهش تولید ناخالص داخلی و نرخ بالای بیکاری منجر به افزایش شکنندگی شهری می‌شود (رالی، ۲۰۱۵). بیل و همکارانش در مطالعاتشان بیان می‌کنند که خشونت و درگیری از عوامل اصلی شکنندگی شهر هستند و اذعان دارند به‌طور کلی شکنندگی در شهرهایی اتفاق می‌افتد که زیرساخت‌های فیزیکی و اجتماعی را برای شورش در برابر حاشیه‌نشینی یا بی‌توجهی دولت فراهم می‌کند (بیل، گودفلو و راجرز، ۲۰۱۱). در پژوهشی دیگر بیل و همکارانش نشان داده‌اند که سکونتگاه‌های غیررسمی مکانی ناامن همراه با درگیری و خشونت هستند. آن‌ها همچنین به دولت‌های فاسد محلی

1 Ivleva

2 Rüttinger et al

3 Siegle

4 Vivekananda

5 Beall, Goodfellow & Rodgers

به‌عنوان مؤلفه‌ی دیگر شکندگی اشاره کرده‌اند (بیل، گودفلو و راجرز^۱، ۲۰۱۳). از دیدگاه اوکیکه و همکارانش شهرهای با رشد سریع، اغلب فاقد برنامه‌ریزی متمرکز یا خدمات توزیع یکنواخت هستند. از آنجاکه جمعیت در شهرها با سرعت بالا پیش می‌رود، این امکان وجود دارد که توانایی دولت‌های آن‌ها در ارائه خدمات، تأمین امنیت، مقابله با بلاها و حکومت مؤثر به آستانه رانده شود و در نتیجه باعث شکندگی در شهر شود (اوکیکه و همکاران، ۲۰۲۰). کاپلان نبود هویت منسجم را از عوامل مهم شکل‌گیری شکندگی شهری بیان می‌کند. او معتقد است هویت برای ایجاد مشروعیت بسیار مهم است، زیرا یک نظم سیاسی مشروع معمولاً پیرامون یک گروه منسجم ساخته می‌شود. در مواردی که انسجام اجتماعی وجود ندارد، تجزیه سیاسی و ارگان‌های ضعیف حاکم بر یکدیگر مشروعیت دولت را تضعیف می‌کنند. تنوع در غیاب نهادهای مؤثر، رشد اقتصادی را نیز کاهش می‌دهد. از نظر او شهرهای شکنده از چندپارگی سیاسی رنج می‌برند (کاپلان، ۲۰۱۴). برایسون نیز معتقد است، هنگامی که معیشت شهری از بقای شهری کم می‌شود، هویت ساکنان و احساس امنیت آن‌ها به‌عنوان ساکنان شهری تضعیف می‌شود و به دنبال آن شکندگی رخ می‌دهد (برایسون^۲، ۲۰۰۶). کروبیجت، لانیران و آریماه نیز در مطالعاتشان فقر شهری را از مؤلفه‌های اصلی افزایش شکندگی دانسته‌اند (کروبیجت^۳، ۲۰۰۷؛ لانیران^۴، ۲۰۱۸؛ آریماه^۵، ۲۰۱۰). همچنین کاتانو و پری اذعان دارند تغییرات اقلیمی ممکن است مهاجرت روستایی - شهری را در کشورهای با درآمد متوسط ایجاد کند، جایی که با کاهش بهره‌وری کشاورزی، جمعیت به مناطق شهری مهاجرت می‌کنند و در نتیجه آن شکندگی در شهر ظهور پیدا خواهد کرد (کاتانو و پری^۶، ۲۰۱۵). گانسون و ونمن نیز در پژوهشی خشونت و درگیری را عامل اصلی شکندگی شهری می‌دانند و معتقدند خشونت می‌تواند منجر به تلفات و جراحات، ایجاد اختلال در ایمنی، از بین رفتن دارایی و همچنین اختلال در عملکرد شود (گانسون و ونمن^۷، ۲۰۱۸). آرکر و دودمن نیز از خشونت به عنوان عامل اصلی شکندگی نام برده‌اند (آرکر و دودمن^۸، ۲۰۱۷). فرنچ و همکارانش در مطالعه‌ای سکونتگاه‌های غیررسمی را به‌عنوان مکان‌های مستعد شکندگی شهری شناسایی کرده‌اند و بیان می‌کنند که شهرنشینی سریع در دوره پس از جنگ جهانی دوم باعث افزایش زاغه‌ها شد و کمبود مسکن را نمایان ساخت (فرنچ، ترکسترا و فرید^۹، ۲۰۱۹). سلبی و دسوزا معتقدند شهرنشینی سریع یکی از عوامل مهم در افزایش شکندگی است (سلبی و دسوزا^{۱۰}، ۲۰۱۹). لندری و برک نیز بر مؤلفه‌ی رشد سریع شهرنشینی تأکید کرده‌اند و معتقدند مقیاس و سرعت شهرنشینی بیش از ظرفیت، حتی بهترین شهرها را نیز تهدید می‌کند (لندری و برک^{۱۱}، ۲۰۱۴). کابروکا در پژوهشی نابرابری‌های افقی، محرومیت اجتماعی و نابرابری‌های جنسیتی را از عوامل مهم شکندگی بیان کرده است و تأکید می‌کند که باید به صراحت در این مناطق شکنده مورد توجه قرار گیرند (کابروکا، ۲۰۱۵). لوئیس معتقد است بین شکندگی و ارائه خدمات رابطه وجود دارد و هر دو آن‌ها بهم پیوسته و تقویت‌کننده دوجانبه تلقی می‌شوند، ارائه خدمات اساسی می‌تواند شکندگی شهر را کاهش دهد. در شهرهای شکنده ارائه خدمات ممکن است تحت تأثیر محدودیت‌های مالی، محدودیت تخصص و کمبود اطلاعات باشد (لوئیس^{۱۰}، ۲۰۱۳). مجمع جهانی اقتصاد در گزارشی بیان می‌دارد که شوک‌های ناگهانی شکندگی اغلب در محیط‌هایی به وجود می‌آید که با نرخ بالای فقر شهری و نابرابری همراه است. صرف نظر از وضعیت سطح درآمد یک کشور، فقر متمرکز، نابرابری و محرومیت از جمله عوامل اصلی شکندگی هستند. در جایی دیگر آمده است علت اصلی شکندگی اغلب با رشد سریع اما ناهموار جمعیت و رشد اقتصادی تشدید می‌شود، که منجر به محرومیت اجتماعی پایدار و منجر به فقر شدید در اقتصادهای رو به رشد می‌شود. در بسیاری از مناطق شکنده، «برآمدگی جوانان» در غیاب فرصت‌های اقتصادی و فعالیت تولیدی برای جمعیت‌های محلی می‌تواند عامل بی‌ثبات کننده دیگری باشد. همچنین تقسیم سیاسی، اجتماعی و اقتصادی بین ثروتمندان و فقرا باعث تشدید و تولید شکندگی می‌شود (مجمع جهانی اقتصاد، ۲۰۱۵). در گزارشی دیگر مجمع جهانی اقتصاد معتقد است در برخی مناطق، سرمایه‌گذاری در مقیاس بزرگ ممکن است یک عامل استرس اضافی باشد و می‌تواند بر محیط‌های شکنده استرس ایجاد کند و استرس‌هایی را که وجود دارند، تقویت کند. بی‌ثباتی سیاسی و اجتماعی نیز یکی از عوامل شکندگی

¹ Beall, Goodfellow & Rodgers

² Bryceson

³ Kruijt

⁴ Laniran

⁵ Arimah

⁶ Cattaneo & Peri

⁷ Archer & Dodman

⁸ French, Turkstra & Farid

⁹ Landry & Burke

¹⁰ Lewis

شهری است که تنها مختص به جوامع کم‌درآمد نیست بلکه شامل کشورهایی با درآمد متوسط و بالا نیز می‌شود که با عدم موفقیت در دستیابی به مدیریت فراگیر، مقابله با فساد، بستن شکاف‌های نابرابری و سایر محرکات ناپایدار شده‌اند (مجمع جهانی اقتصاد، ۲۰۱۶ الف). کمیسیون مستقل چندجانبه گرای^۱ (ICM) نیز در گزارشی سرعت بی‌سابقه در شهرنشینی را از عوامل به‌وجود آورنده‌ی شکنندگی شهر معرفی کرده و بیان می‌دارد که این مسئله باعث شده است تا نهادهای شهری در بسیاری از کشورهای درحال توسعه به نقطه شکست خود برسند. در این گزارش همچنین تراکم جمعیت نیز به‌عنوان عامل افزایش شکنندگی معرفی شده است که هم بر میزان جرم و هم بر ظرفیت مؤسسات شهری برای ارائه خدمات تأثیر می‌گذارد. همبستگی بین جوانان، میزان بالای بیکاری و خشونت نیز به‌عنوان عوامل دیگر شکنندگی مشخص کرده است (آی.سی.ام، ۲۰۱۵). گزارش سازمان همکاری توسعه و اقتصاد نیز مبنی بر این است که خطرات در هر زمان و مکان متفاوت هستند و به عوامل زیادی نظیر ابعاد اقتصادی، اجتماعی، جغرافیایی، جمعیتی، فرهنگی، نهادی، حاکمیتی و محیطی بستگی دارند. این گزارش بلایای طبیعی و تغییرات اقلیمی را یکی از عوامل افزایش شکنندگی می‌داند و تأکید می‌کند که تغییرات اقلیمی خطرات موجود را تقویت می‌کند، اما خطرات پیش‌بینی نشده جدیدی نیز ایجاد می‌کند. علاوه‌براین، فقط حوادث شدید آب و هوایی نیست که باید نگران آن بود، بلکه هرچه تعداد بیشتری از مردم به مناطق سیل‌خیز، سکونتگاه‌های غیررسمی و سایر مناطق پرخطر ساکن شوند، خطرات روزمره می‌توانند به سرعت به فاجعه‌های اصلی تبدیل شوند (آی.سی.دی، ۲۰۱۵).

پیشینه پژوهش

شهر شکننده یک مقوله جدید در حیطه شهرسازی است که پرداختن به آن در درک مسائل شهری و رفع آن بسیار مؤثر است. نظر به اینکه پیش از این در ایران مطالعاتی در این زمینه صورت نگرفته است، این پژوهش مبنایی برای مطالعات آتی در این باب خواهد بود. همان‌طور که پیش‌تر هم بیان شد، مفهوم شهر شکننده به دنبال تعاریفی از کشور شکننده ظهور کرد. اولین مقاله در ارتباط با واژه شهر شکننده در سال ۲۰۰۶ توسط برایسون تحت عنوان *شهرهای شکننده: مبنای زندگی شهری در شرق و جنوب آفریقا* به اصول زندگی شهری در شرق و جنوب آفریقا پرداخته است. او به این نکته اذعان دارد که رشد جمعیتی شهری با ضعف اقتصادی در کشورهای جنوب آفریقا، مربوط به سیاست‌ها و شیوه‌های غلط نخبگان سیاسی شهری است، همچنین مشکلاتی که باعث بروز شکنندگی در آفریقا شده است را بحران اقتصادی و فرسایش سریع اشتغال رسمی و جایگزینی آن با اقتصادهای غیررسمی؛ اختلافات عمیق قومی و قبیله‌ای تحت تأثیر منافع سیاسی؛ تضعیف هویت مدنی قبیله‌ها؛ تنوع قبیله‌ای در یک شهر اذعان نمود (برایسون، ۲۰۰۶). به دنبال آن موگا در سال ۲۰۱۴ در مقاله‌ای تحت عنوان *تخریب شهر شکننده با بررسی نالامنی، خشونت و انعطاف‌پذیری*، سه عامل اساسی در سرعت بخشیدن به شکنندگی شهر را رشد سریع و غیر قابل کنترل شهرنشینی، شکست در مدیریت ملی و محلی و توانمندسازی دیجیتال بیان می‌کند. او همچنین سه نظریه مطرح شده نظریه عدم سازمان‌دهی اجتماعی، نظریه پنجره شکسته و نظریه جرم را در راستای شروع و تداوم شکنندگی شهر می‌داند. همچنین در سال ۲۰۱۵ انجمن جهانی اقتصاد^۲ در مقاله‌ای تحت عنوان *تقویت تاب‌آوری در شهرهای شکننده*، دلایل شکنندگی شهرها را تقاطع فقر، حاکمیت ضعیف، خشونت و فاجعه می‌داند و اذعان دارد که شکنندگی نتیجه انباشت خطرات است و می‌تواند به دلیل درگیری مسلحانه یا فاجعه طبیعی به سرعت رخ دهد یا اینکه به تدریج و به‌دنبال زوال دولت، کاهش خدمات، کاهش منابع طبیعی و امنیت ظهور کند (موگا، ۲۰۱۴ الف).

در ادامه در سال ۲۰۱۶ پاتل و نوسال در مقاله خود تحت عنوان *تعریف شهر تاب‌آور*، به ارائه تعریفی از انعطاف‌پذیری در شهرهای شکننده پرداختند. آن‌ها در این مقاله انعطاف‌پذیری را چنین تعریف می‌کنند: توانایی فعال کردن خصوصیات و فرایندهای محافظتی در سطح فردی، جامعه، سازمانی و سیستم برای درگیر شدن با خطرات یا عوامل استرس‌زا و همکاری با یکدیگر برای حفظ و یا بهبود عملکرد و سازگاری با موقعیت موجود و به حداقل رساندن خطرات آسیب‌پذیری‌های گذشته و جدید. آن‌ها همچنین پنج بعد اجتماعی، اقتصادی، نهادی، کالبدی و زیست‌محیطی را ابعادی مشترک بین انعطاف‌پذیری و شکنندگی بیان کردند (پاتل و نوسال^۳، ۲۰۱۶). در همان سال موگا در مقاله جدیدتر خود تحت عنوان *حکمرانی شهری در شهرهای شکننده دائمی نبودن*

¹ Independent Commission on Multilateralism

² WE Forum: World Economic Forum

³ Patel & Nosal

شکندگی شهرها را بیان می‌کند و به نمونه‌هایی از شهرهای شکننده اشاره کرده است که توانسته‌اند با برنامه روشن و رهبری روشنفکرانه، خود را از شکندگی نجات دهند (موگا، ۲۰۱۶ ب). دیوئر نیز در سال ۲۰۱۶ دو مفهوم شکندگی و انعطاف‌پذیری را در ۲۱۰۰ شهر بررسی کرده و بیان می‌کند که شکندگی و انعطاف‌پذیری نه تنها دو واژه متضاد نیستند بلکه هم‌پوشانی دارند و نمی‌توان یک شهر را شکننده مطلق یا تاب‌آور کامل دانست، بلکه شهر تلفیقی از این دو واژه است که ممکن است در شهری نسبت هر کدام متفاوت باشد. همچنین در این مقاله با عنوان *مفهوم سازی شکندگی و تاب‌آوری شهر*، به هفت عامل شکندگی (شهرنشینی سریع و غیر قابل پیش‌بینی، فقر متمرکز، بیکاری، کمبود پلیس و عدالت، ناامنی واقعی و قرار گرفتن در معرض بلایای طبیعی) و هفت عامل انعطاف‌پذیری (درآمد بیشتر و برابری اجتماعی، مکانیسم قضایی کارآمد، امنیت اقتصادی و حمایت اجتماعی، ارائه خدمات اساسی، انسجام اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی و حمایت اجتماعی و همکاری بین جامعه و دولت و مردم) پرداخته است. این مقاله نشان می‌دهد که همه شهرها تا حدی شکننده هستند، هر چند شدت آن‌ها متفاوت است (دیوئر، ۲۰۱۶).

سال ۲۰۱۶ را می‌توان نقطه عطف واژه شهر شکننده دانست چراکه اکثر پژوهش‌های مربوطه در این سال انجام شده‌اند. بستی نیز در این سال یک مرور جامع با عنوان *شکندگی، ریسک و انعطاف‌پذیری* انجام داده است. یافته‌های کلیدی این مقاله یک شکاف مهمی در رویکردهای موجود نشان می‌دهد: هیچ چارچوب مشترکی نمی‌تواند ریسک، شکندگی و انعطاف‌پذیری را با هم پوشش دهد. این نشان می‌دهد که نیاز به چارچوب‌هایی وجود دارد که انعطاف‌پذیری و شکندگی را مجدداً به شیوه‌ای یکپارچه برای کمک به سیاست‌گذاران، به‌منظور ارزیابی خطرات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی در سطح شهر به ارمغان آورد. در این مقاله ابعاد اصلی شکندگی اقتدار، ظرفیت، مشروعیت، امنیت و رفاه در نظر گرفته شده است (بوستی، ایوانوویک و مونشی^۱، ۲۰۱۶). در مطالعه‌ای که مورر، رئیس کمیته بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، در همین سال داشته است، عنوان کرده که ۱.۵ میلیارد نفر در محیطی از شکندگی، خشونت و درگیری مداوم زندگی می‌کنند. او عوامل مؤثر در شکندگی را نابرابری اجتماعی و درآمد، خشونت و درگیری بیان کرده است و راهکارهای رفع شکندگی را درک پیچیدگی‌ها و پویایی‌های اطراف خود؛ تشخیص عوامل ایجاد شکندگی؛ اندیشیدن راه‌حلی برای این مشکلات؛ استفاده بخش خصوصی از پتانسیل گسترده خود (سرمایه‌گذاری) برای کاهش شکندگی، تحریک رشد اقتصادی و اشتغال‌زایی، پرداخت مالیات، ظرفیت ساخت و توانمندسازی جمعیت محلی دولت، و جامعه مدنی و مشارکت‌های دولتی و خصوصی، جامعه مدنی و جوامع محلی می‌داند (مورر^۲، ۲۰۱۶). پس از آن در سال ۲۰۱۷، نوگوئرا در مقاله‌ای تحت عنوان *از کشورهای شکننده تا شهرهای شکننده: بازتعریف فضاهای اقدامات بشردوستانه*، به بررسی چگونه نمایش دادن شهرها به‌عنوان فضاهای بشردوستانه می‌پردازد. او همچنین اذعان داشته است که کار کم درآمد، دسترسی نابرابر به خدمات، نابرابری درآمد و خصوصی‌سازی شبکه‌های سیاسی باعث تضعیف انسجام فضاهای شهری می‌شوند. او همچنین ادعا می‌کند که شهرها به محلی برای افزایش خشونت تبدیل شده‌اند و در نتیجه برخی از شهرها یا مناطق در محدوده مناطق شهری می‌توانند به‌عنوان منطقه ستیزه‌گر رفتار کنند. در این مقاله شکندگی بیشتر به‌عنوان فقدان ویژگی‌های اساسی عملکردی دولت تعریف می‌شود و معمولاً به کشورهایی که فاقد مشروعیت و نهادهای مؤثر هستند، اشاره می‌کند. همچنین شاخص‌های شکندگی را عملکردهای حفاظت فیزیکی، مشروعیت، مدیریت کارآمد اقتصاد، حمایت اجتماعی و کنترل اراضی سرزمین عنوان کرده است (نوگوئرا، ۲۰۱۷). مجمع شکندگی گروه بانک جهانی^۳، در بیانیه‌ای تحت عنوان *کمک به کشورها برای حرکت در یک محیط ناپایدار*، طرح ابتکاری بشردوستانه-توسعه-صلح^۴ را در جهت کمک به چالش‌های (شکندگی، درگیری و خشونت)^۵ در شهرها ارائه نموده است.

در ادامه به بررسی مطالعاتی پرداخته خواهد شد که چالش‌ها و محرک‌های شکندگی را در نمونه‌های مطالعاتی بررسی نموده‌اند: اسپراگوته و پرنگر در پژوهشی بررسی کرده‌اند که چطور شهر سانفرانسیسکو توانسته چالش‌های شکندگی شهری (افزایش سطح آب دریا؛ طوفان و سیلاب‌های ساحلی؛ خشکسالی؛ زیرساخت‌های قدیمی و ناکافی؛ نابرابری اجتماعی؛ کیفیت آب؛ و مقرون به صرفه نبودن مسکن) را با اتخاذ تدابیری برطرف نماید. برنامه‌ریزی، بهینه‌سازی و توانمندسازی اقداماتی است که آن‌ها در مطالعه

¹ Bosetti, Ivanovic & Munshey

² Maurer

³ WBG: World Bank Group

⁴ HDPI: Humanitarian-Development-Peace Initiative

⁵ FVC: Fragility, Conflict and Violence

خود به آن اشاره نموده‌اند (اسپراگوئه و پرنگر-برنینگهوف^۱، ۲۰۱۹). سفران و جنوالی در پژوهشی با عنوان درک زمینه محلی: ارزیابی شکندگی و پروژه‌های توسعه در نیپال، سه پروژه‌ای که در جهت رفع محرک‌های شکندگی در نیپال ایجاد شده است را بررسی نموده‌اند. این پروژه‌ها عبارت‌اند از: ۱. پروژه زیرساخت و معیشت غیرمتمرکز روستایی (محرک‌های شکندگی مربوطه: بیکاری؛ جرم و جنایت؛ مهاجرت نیروی کار؛ فرصت‌های شغلی محلی محدود؛ رقابت بر سر منابع طبیعی؛ ضعف حاکمیت و ارائه خدمات عمومی؛ خشونت)؛ ۲. پروژه بهبود محیط شهری یکپارچه شهرهای ثانویه (محرک‌های شکندگی مربوطه: تنش‌های هویتی و قومیتی؛ درگیری خشونت‌آمیز؛ شهرنشینی سریع؛ کمبود نیروی کار در بخش‌های کشاورزی و صنعت؛ شکاف روستا - شهری؛ عدم دسترسی به آموزش، معیشت و خدمات حقوقی؛ ضعف حاکمیت؛ بی‌ثباتی سیاسی؛ ثبت و مالکیت زمین)؛ و ۳. پروژه تجارت کشاورزی (محرک‌های شکندگی مربوطه: دخالت‌های ناخواسته و کمک‌های اجباری؛ مهاجرت؛ فقدان خدمات عمومی؛ تغییرات سریع اجتماعی و اقتصادی؛ افزایش بی‌رویه قیمت زمین) (سفران و جنوالی^۲، ۲۰۱۵). همچنین شرایبر و کاریوس در پژوهشی شهر مدلین را که زمانی یکی از شکنده‌ترین و خطرناک‌ترین شهرهای جهان بود بررسی نمودند، آن‌ها تمرکز و توجه به فقیرترین و خطرناک‌ترین محلات، را عامل فرار از شکندگی این شهر دانستند. آن‌ها اذعان داشتند که شهر مدلین با ترکیب اقدامات گسترش وسایل نقلیه عمومی برای اتصال مناطقی که قبلاً مورد غفلت با بقیه شهر قرار گرفته و با نصب مجدد خدمات اجتماعی در کشور، با موفقیت باعث افزایش تاب‌آوری شهری در این مناطق شده است (شرایبر و کاریوس^۳، ۲۰۱۶). همچنین سلبی و دسوزا در مقاله‌ای به چهار شهر توسعه‌یافته که در بازه زمانی خاصی شکنده بوده‌اند، اشاره کرده‌اند. این چهار شهر عبارت‌اند از: لندن در سال ۲۰۱۱ (افزایش نابرابری درآمدی و عدم اعتماد به پلیس)؛ بوینس آیرس در سال ۲۰۱۷ (درگیری پلیس و معترضین)؛ ملبورن از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۵ (افزایش ۲۶٪ در هزینه مسکن که منجر به افزایش ۴۶ درصدی افراد بدون مسکن دائمی شد)؛ و توکیو از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷ (سیستم بازنشستگی ناکافی، جمعیت سالخورده). موارد فوق نشانگر این واقعیت است که حتی توسعه‌یافته‌ترین و پیشروترین شهرها هم شکنده هستند؛ آن‌ها مسائل حل نشده‌ای دارند که توانایی عملکرد شهر را در عملکرد عادی با گذشت زمان مختل می‌سازند (سلبی و دسوزا، ۲۰۱۹).

با توجه به مطالعات صورت گرفته اگرچه در برخی از این مطالعات به شناسایی مفهوم و مؤلفه‌های شکندگی شهر پرداخته شده است لیکن فقدان یک چارچوب نظری جامع در حوزه دانش شهرسازی احساس می‌گردد و بدیهی است که پرداختن به شکندگی شهر، یک اولویت استراتژیک برای دستیابی به تاب‌آوری شهر است. از این رو انجام این مطالعه با هدف شناسایی و واکاوی ابعاد و مؤلفه‌های شهر شکنده به‌منظور ارائه یک چارچوب استراتژیک برای کاوش نظری و عملی این استراتژی ضروری به نظر می‌رسد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر، ادبیات اخیر در حوزه شکندگی شهری را با توجه به دستورالعمل‌های ترجیحی برای بررسی‌های سیستماتیک و متاآنالیزها^۴ طبق دست‌نامه کوکران^۵ در هفت گام مورد بررسی قرار داده است (موهر، لیبراتی، تتزلاف، آلتمن و گروه پریسما^۶، ۲۰۰۹؛ موهر و همکاران، ۲۰۱۵) و با استفاده از جستجوی منابع، استفاده از معیارهای ورود و خروج از پیش تعیین شده، ارزیابی نقادانه شواهد، استخراج و تولید داده‌ها از شواهد و تولید یافته از آن‌ها انجام می‌شود.

به‌طور کلی برای انجام پژوهش‌های مروری دو دسته مطالعه وجود دارد: (۱) مرور توصیفی^۷ و (۲) مرور سیستماتیک^۸ یا نظام‌مند. در مواردی که شواهد و داده‌های چندانی در دسترس نیست، مرور توصیفی ارزشمند خواهد بود؛ اما در مباحثی که مقادیر فراوانی داده موجود است، نظرات شخصی چندان اهمیت نداشته و با کمک مرور سیستماتیک می‌توان به دقت شواهد را بررسی و ارزیابی کرد (هال^۹، ۲۰۰۳). مطالعات مرور سیستماتیک با یافتن همه مطالعات پژوهشی مرتبط، تلفیق یافته‌ها به شیوه‌های غیرسوگیرانه، به

1 Sprague & Prenger-Berninghoff

2 Safran & Jnawali

3 Schreiber & Carius

4 PRISMA: Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses

5 Cochrane Hand book for Systematic Reviews

6 Moher, Liberati, Tetzlaff, Altman & Prisma Group, Moher et al

7 Narrative Reviews

8 Systematic Reviews

9 Hall

خلاصه کردن شواهد، روزآمدسازی اطلاعات بدون نیاز به مطالعه همه متون پژوهشی و ایجاد شکل شفافتر (با تطبیق و مقایسه) نتایج پژوهش‌ها می‌پردازد (خسروی و پورنقی، ۱۳۹۸). در درس‌نامه کوکران برای انجام یک مرور سیستماتیک ۷ مرحله شامل انتخاب سوال، تعیین معیارهای ورود، یافتن مطالعات، انتخاب مطالعات، ارزیابی کیفیت مطالعات، استخراج داده‌ها، تحلیل و ارائه نتایج آمده است.

پروتکل انجام نگاهت سیستماتیک در این قسمت از پژوهش به صورت زیر است:

– مرحله اول: تعیین سؤال پژوهش بر اساس هدف

در این پژوهش سؤال اصلی بر اساس هدف عبارت‌اند از: شهر شکننده چیست؛ ابعاد و مؤلفه‌های آن کدام است؟

– مرحله دوم: تعیین معیارهای ورود

این امر موجب کاهش سوگیری خواهد شد و از دخل و تصرف محقق یا شرایط در حین انجام کار جلوگیری می‌نماید. یک قرارداد منطقی و مناسب موجب افزایش کارآمدی مطالعه بوسیله محدودسازی زمان و هزینه مربوط به تعیین و کسب متون مربوطه می‌گردد (نیکلسون^۱، ۲۰۰۷). عمدتاً دو دسته معیار برای انتخاب پژوهش‌ها معرفی می‌شود (بنی‌اسد، باقری و بلادیان، ۱۳۹۷):

الف) معیار پذیرش و انتخاب پژوهش‌ها برای مطالعه (معیار شمولیت^۲).

هدف از معیار پذیرش این است که پژوهشگر بداند با چه معیارهایی به مطالعه و بررسی مقالات و نگاهت سیستماتیک آن‌ها بپردازد. معیارهای شمولیت برای این پژوهش عبارت‌اند از:

- مقالاتی که در مجلات معتبر علمی-پژوهشی داوری شده و به چاپ رسیده‌اند؛
  - مقالاتی که حوزه تمرکز آن‌ها بر شکنندگی شهری است؛
  - باوجود اینکه هدف این مقاله، بحث در مورد مطالعات شکنندگی در مقیاس شهر است، اما تعداد مطالعات، در مقیاس شهر بسیار محدود است؛ لذا مطالعات انجام شده در مقیاس منطقه‌ای یا ملی (با این شرط که اطلاعات آن‌ها هم راستای این مطالعه باشند)، نیز شامل این بررسی می‌شوند؛
  - مطالعاتی که مشخصاً پاسخگوی سؤال‌های پژوهش هستند؛
  - مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌ها و رساله‌های دکتری که در نشریات معتبر به چاپ رسیده‌اند؛
- ب) معیار استثنا کردن^۳.

لازم است برخی از پژوهش‌ها از مطالعه نگاهت سیستماتیک مستثنی شوند؛ معیار استثنا کردن این پژوهش‌ها در این تحقیق عبارت‌اند از:

- مقالاتی که خارج از زمینه تخصصی شکنندگی شهر قرار دارند؛
  - مقالاتی که شکنندگی را در حوزه علوم نظامی بررسی می‌کنند؛
- لازم به ذکر است که محدوده زمانی برای مقالات در نظر گرفته نشده و جامعه آماری تحقیق تمامی مقالات چاپ شده در حوزه شکنندگی شهری را شامل شده است. تمام مقالاتی که در عنوان و یا چکیده آن‌ها هرکدام از کلمات کلیدی مورد نظر وجود داشت، وارد لیست اولیه شدند.

– مرحله سوم: فرآیند جستجوی متون بر اساس پایگاه‌های داده آنلاین

گام بعدی شامل جستجو و تعیین مطالعات مرتبط در متون موجود است که بر اساس پایگاه‌های داده، دارای اطلاعات وسیع مرجع‌نگاری می‌باشند که ممکن است پاسخگوی سؤال پژوهش باشند. برای به دست آوردن مقالات مرتبط در این مطالعه؛ چهار پایگاه داده جامع به‌عنوان منابع اصلی ادبیات از جمله گوگل اسکالر^۴، وب آف ساینس^۵، ساینس دایرکت^۶ و اسکوپوس^۷ استفاده شد.

¹ Nicholson

² inclusion criteria

³ Exclusion Criteria

⁴ Google Scholar

⁵ Web of Science

⁶ Science direct

⁷ Scopus

از آنجا که این مطالعه تا به حال در داخل کشور انجام نشده است لذا جستجوی واژگان بر اساس زبان انگلیسی بود. در این راستا در پایگاه داده‌های علمی ذکر شده، کلیدواژگان "fragile city" OR "city fragile" OR "urban fragile" OR "fragile city" OR "city fragile" AND ("urban" OR "city" OR "state") در قسمت عنوان و کلیدواژه پایگاه داده‌های مذکور مورد جستجو قرار گرفت. علاوه بر مقالات شناسایی شده از طریق جستجوی پایگاه داده، موتور جستجوی گوگل^۱ به عنوان منبع بررسی اصطلاحات خاص مرتبط با این مطالعه و همچنین دستیابی به سازمان‌هایی که در این رابطه فعالیت می‌کنند، استفاده شد. علاوه بر این، ادبیات خاکستری مربوط به این مطالعه نیز به عنوان منبع اطلاعاتی دیگری مورد استفاده قرار گرفت، که شامل اقدامات کنفرانس، گزارش‌ها، وب سایت‌ها و اسناد سیاست‌گذاری است. اصطلاحات: (صندوق صلح^۲؛ انجمن شکنندگی، قرارداد جدید^۳، بانک توسعه آسیا، گروه جی هفت پلاس^۴، سیاست کشور و ارزیابی نهادی^۵، صندوق بین‌المللی توسعه کشاورزی^۶) و (شهر شکننده^۷؛ موقعیت شکننده^۸؛ شکنندگی^۹) به عنوان کلمات کلیدی جستجو مورد استفاده قرار گرفتند که در مجموع به یافتن ۷۲۲ مقاله انجامید.

– مرحله چهارم: فرآیند غربالگری و انتخاب مطالعات

در این مرحله، پژوهشگر در هر بازنگری، تعدادی از مقالات را رد می‌کند که این مقالات در فرآیند مرور نظام‌مند مورد بررسی قرار نمی‌گیرند. در مرحله غربالگری مقالات در این پژوهش، به منظور شناسایی یک زیرمجموعه قابل مدیریت از این مقالات، از بین نتایج به دست آمده مرتبط ترین مقالات که واژه «شهر شکننده» و مشتقات آن را در بردارند، تعداد ۳۲۰ مقاله انتخاب شدند. طیف وسیعی از اطلاعات بیانگر ضرورت تعریف این واژه و شناسایی ابعاد آن است. به عبارت دیگر، شهرهای شکننده و عوامل ایجاد شکنندگی در این شهرها باید شناسایی شوند تا بتوان برای رفع آن تدابیری اندیشید. از این رو، می‌توان با مرور واژه شکنندگی، به هدف کلی رسیدن به تعریفی جامع از آن و شناخت ابعاد و مؤلفه‌های شکنندگی دست یافت. در این راستا، منابعی که در زمینه‌های موضوعی غیر از موارد مورد مطالعه طبقه بندی شده باشند، از مطالعه خارج می‌شوند.

– مرحله پنجم: ارزیابی کیفیت مطالعات

هنگامی که منابع قابل استفاده ارزیابی شدند، پژوهشگران می‌بایست هر مطالعه و خلاصه دارای داده‌های مرتبط را با دید انتقادی ارزیابی نمایند. ارزیابی کیفیت روش کار مطالعات، کلید موفقیت در فرآیند مرور سیستماتیک محسوب می‌شود؛ زیرا کمک شایانی به شناسایی خطاهای سیستماتیک یا انحراف از واقعیت در نتایج و تفسیرها می‌نماید که می‌توانند موجب تخمین نادرست از اثرات واقعی مداخلات گردند (هاینس^{۱۰}، ۲۰۱۲). در این مرحله بعد پس از به دست آوردن فایل کامل مقالات، با خواندن واژگان کلیدی، چکیده و نتیجه‌گیری‌های هر مقاله و اسکن محتوای آن، روند ادامه یافت تا از ارتباط مقالات با موضوع مورد مطالعه اطمینان حاصل شود. از این تعداد، ۱۱۵ منبع، علیرغم اینکه عناوین آن‌ها دربرگیرنده واژگان مورد نظر این پژوهش بود به دلیل عدم همخوانی از نظر محتوا و تعلق داشتن به حوزه‌های علوم دیگر مانند جنگ و خشونت، هنر، بورس و غیره از لیست منابع این مطالعه حذف شدند. در نهایت ۱۶۵ منبع که شامل مقالات، کتب و گزارش‌هایی در زمینه شهر شکننده و شکنندگی بودند با روش فراتحلیل واکاوی شدند.

– مرحله ششم: جمع‌بندی مقالات مرتبط و استخراج داده‌ها

¹ Google

² FFP: Fund for Peace

³ New Deal

⁴ G7 +: Group of Seven

⁵ CPIA: Country Policy and Institutional Assessment

⁶ IFAD: International Fund for Agricultural Development

⁷ Fragile city

⁸ Fragile situation

⁹ Fragility

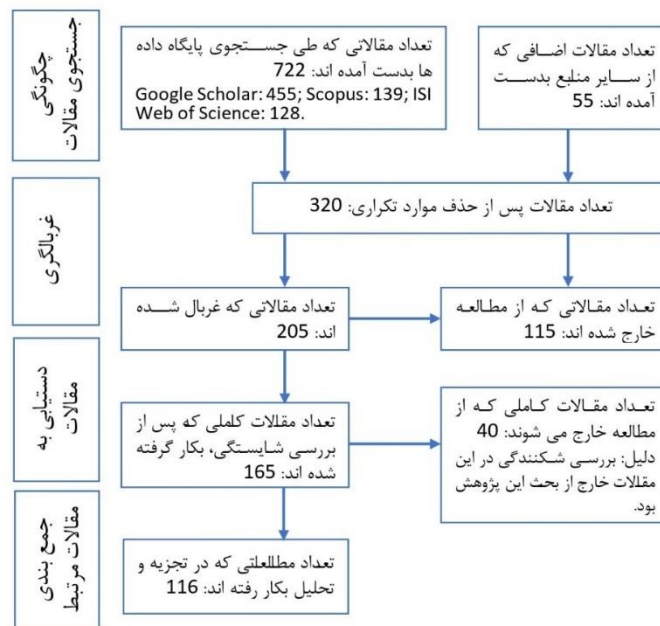
¹⁰ Haynes

در ادامه‌ی فرآیند برای دسته‌بندی مطالب، برای هر مقاله، موارد زیر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت: (۱) آیا تعاریف و ابعاد شکنندگی در مقاله بررسی شده است؟ (۲) چه ابعادی از شکنندگی مورد بحث است؟ (۳) مقیاس و واحد فضایی مورد استفاده در مقاله چیست؟ در این پژوهش از میان ۱۶۵ منبع انتخابی از مرحله‌ی قبل، تعداد ۱۱۶ منبع در این دسته‌بندی قرار گرفتند و ۴۰ مقاله‌ی دیگر از لیست منابع نهایی حذف شدند. در این مرحله از فرآیند، یافته‌های حاصل از مراحل گذشته در خصوص مفهوم شکنندگی شهر، ارائه می‌شود که می‌توان هم آن را در جدول ۱ مشاهده نمود.

مرحله هفتم: ارائه نتایج و پاسخ به سؤال پژوهش

مرحله آخر یک مرور سیستماتیک شامل خلاصه نمودن نتایج و ارائه نتیجه‌گیری‌هایی است که در راستای پاسخ به سوال مطرح شده است. این قسمت از فرآیند در بخش یافته‌ها ارائه شده است. شکل ۱ فرآیند سیستماتیک انتخاب مقالات در این پژوهش را نشان می‌دهد.

شکل ۱. بررسی فرآیند انتخاب و نتایج بر اساس دستورالعمل‌های پریزما^۱.

یافته‌ها و بحث

با مرور مبانی نظری و ملاحظات ارائه شده توسط پژوهشگران حوزه شکنندگی مشخص می‌گردد، شکنندگی شهری به‌عنوان یک مفهوم جدید در حوزه مدیریت و برنامه‌ریزی شهری ابعاد گوناگونی را شامل می‌شود که نیازمند بررسی است. این بخش در ابتدا با توجه به تعاریف مختلف صاحب‌نظران از شکنندگی شهری، به تعریفی جامع از این واژه پرداخته و سپس به تجزیه و تحلیل ادبیات منتخب برای استخراج ابعاد و مؤلفه‌های مفهوم شکنندگی شهری، می‌پردازد. به این منظور ادبیات مورد جستجو از حیث وجوه مطالعه مورد واکاوی قرار گرفت و ابعاد و مؤلفه‌های بیان شده در اهم ملاحظات صاحب‌نظران احصا گردید تا با تجزیه و تحلیل فاکتورهای به‌دست آمده نسبت به ارائه چارچوب نظری جامع از این مفهوم اقدام گردد. همان‌طور که در مبانی نظری اشاره شد هریک از صاحب‌نظران از دیدگاه خود به بررسی ابعاد و مؤلفه‌هایی از مفهوم شکنندگی شهری پرداخته‌اند. لیکن نبود یک چارچوب نظری جامع از برآیند این ابعاد و مؤلفه‌ها برای دستیابی به چارچوب مفهومی شکنندگی شهری ضرورت این تحقیق را دوچندان می‌نماید.

مفهوم شکنندگی شهری:

¹ PRISMA: Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses

بعد از مرور متون مرتبط و احصاء نظر صاحب‌نظران در بیان تعریف واژه شکنندگی شهری، این واژه را می‌توان چنین تعریف نمود:

شکنندگی شهری به معنای شکسته شدن شهر در برابر انباشتی از خطرات چندگانه است و زمانی رخ می‌دهد که یک شهر در نبود مشروعیت و نهادهای مؤثر، در تقاطع انواع خطرات چندگانه در ابعاد مختلف (اقتصادی؛ اجتماعی؛ نهادی؛ زیست‌محیطی، شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی افراد جامعه؛ روابط بین‌المللی)، به دلیل فقدان عملکرد صحیح شهر، قادر به انجام وظایف اصلی خود قبل، در حین و پس از قرار گرفتن در معرض شوک‌ها نباشد و باعث بروز اشکال متفاوتی از شکنندگی برای شهر و جامعه گردد. شکنندگی اجتناب‌ناپذیر و برگشت‌پذیر است و می‌تواند به سرعت و یا به تدریج در شهرها رخ نهاده و سبب ایجاد زمینه خطر دائمی و اختلال در روند توسعه آن‌ها شود. لازم به ذکر است که میزان شکنندگی یک شهر در برابر خطرات به مجموع عواملی نظیر شرایط پیش از خطر، ویژگی‌های خطر و پاسخ‌های مقابله با آن خطر سنجیده می‌شود (موگا، ۲۰۱۶ ج؛ دبوئر و همکاران، ۲۰۱۶؛ نوگوئرا، ۲۰۱۷؛ مجمع جهانی اقتصاد، ۲۰۱۵).

– ابعاد شهر شکننده

همان‌طور که در تعریف شکنندگی شهر اشاره شد، ترکیبی از عوامل در ابعاد مختلف می‌تواند در ایجاد شکنندگی شهر نقش داشته باشد. حال با توجه به این نکته برای رفع شکنندگی باید تمامی این ابعاد و مؤلفه‌ها شناسایی شده تا بتوان در جهت رفع شکنندگی تدابیری هوشمندانه اتخاذ کرد. پس از بررسی‌های انجام شده در راستای شناخت ابعاد و مؤلفه‌های شکنندگی شهر، مشخص شد که اگرچه شکنندگی باید به‌عنوان یک مسئله چند وجهی مورد بررسی قرار گیرد، با این‌وجود حول تعداد محدودی از ابعاد می‌چرخد. در این راستا پس از مرور منابع منتخب، ۶ بعد شکنندگی شناسایی شد که به شرح زیر ارائه می‌گردد:

– بعد اقتصادی

شکنندگی اقتصادی، آسیب‌پذیری در برابر خطرات ناشی از ضعف بنیادهای اقتصادی و سرمایه انسانی از جمله شوک‌های اقتصادی کلان، رشد نابرابر و بیکاری بالای جوانان است. بعد اقتصادی عملکرد کلی دولت را در مدیریت جنبه‌های اقتصادی از جمله مدیریت اقتصادی، فرصت‌ها و سیاست‌های ساختاری ارزیابی می‌کند. شکست در بعد اقتصادی می‌تواند با تضعیف درآمد و چشم‌انداز توسعه طولانی‌مدت یک کشور، ثبات را به خطر بیندازد. همچنین فساد گسترده؛ نابرابری اقتصادی؛ توسعه اقتصادی نابرابر؛ افت شدید اقتصادی؛ تسخیر اقتصادی دولت توسط گروه‌های کوچک یا ناتوانی جامعه در تأمین شغل، به‌ویژه برای جوانان، محرک‌های برجسته شکنندگی اقتصادی هستند. شاخص‌های موجود در این بعد، توانایی یک کشور را در تأمین یک فضای اقتصادی پایدار برای شهروندان خود ارزیابی می‌کنند که رشد پایدار و عادلانه را تسهیل می‌کند (سافران و سوگیارتو، ۲۰۱۴؛ ابل، هاموند، هیسلپ، لاهیدجی و ماندرا، ۲۰۱۶؛ کابروکا، ۲۰۱۵؛ رایس و پاتریک، ۲۰۰۸؛ گروینگهولت و همکاران، ۲۰۱۲؛ سلبی و دسوزا، ۲۰۱۹؛ دسیکوئرا، ۲۰۱۴؛ بوستی و همکاران، ۲۰۱۶؛ مارشال و کول، ۲۰۱۳؛ روتبرگ و همکاران، ۲۰۱۰؛ مکولین، ۲۰۱۶؛ ا.ا.سی.دی، ۲۰۱۵؛ ا.ا.سی.دی، ۲۰۱۲؛ گانسون و ونمن، ۲۰۱۸؛ اف.اس.آی، ۲۰۱۷).

– بعد اجتماعی

شکنندگی جامعه به آسیب‌پذیری در برابر خطرات مؤثر بر انسجام اجتماعی و تقسیمات قومی یا عوامل تاریخی و فرهنگی که باعث ایجاد جمعیت آسیب‌پذیر می‌شوند اشاره دارد که از نابرابری‌های عمودی و افقی، از جمله نابرابری در بین گروه‌های تعریف شده فرهنگی یا ساخته شده و شکاف‌های اجتماعی ناشی می‌شود. از شاخص‌های شکنندگی در این بعد می‌توان به نابرابری‌های اجتماعی مربوط به جنسیت، رشد در شهرنشینی و تعداد افراد آواره اشاره کرد. متغیرهای مهم ظرفیت مقابله اجتماعی شامل قدرت جامعه مدنی، میزان دسترسی شهروندان به عدالت برای رسیدگی به شکایات و اعتراض و پاسخگویی به آن است. در هسته محرک‌های اجتماعی، شکنندگی تقاضای افراد یا گروه‌های جامعه برای دسترسی به خدمات، منابع، فرصت‌ها، حقوق یا هویت است

¹ Abel, Hammond, Hyslop, Lahidji & Mandrella

² Rice & Patrick

³ De Siqueira

⁴ Marshall & Cole

⁵ FSI: Fragile States Index

که منجر به شکایت، تنش‌های اجتماعی، شورش‌ها و خشونت می‌شود. همچنین افزایش فشارهای جمعیتی و درگیری‌های قومی و یا مذهبی؛ آوارگی گسترده پناهندگان؛ شکایات گسترده گروهی که به دنبال انتقام‌جویی است؛ مهاجرت مزمن و پایدار انسان همه از عوامل شکنندگی در بعد اجتماعی است (کابروکا، ۲۰۱۵؛ ابل و همکاران^۱، ۲۰۱۶؛ بوستی و همکاران، ۲۰۱۶؛ رایس و پاتریک، ۲۰۰۸؛ سلی و دسوزا، ۲۰۱۹؛ مارشال و کول، ۲۰۱۳؛ مکولین، ۲۰۱۶؛ گانسون و ونمن، ۲۰۱۸).

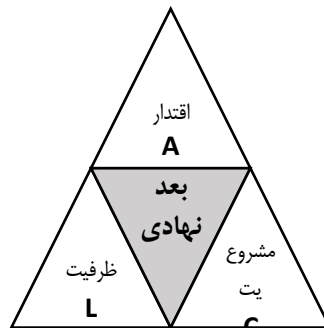
- بعد نهادی

در این بعد، شکنندگی دولت از نظر اقتدار، مشروعیت، ظرفیت و اثر بخشی دولت (ALC)^۲ تحلیل می‌شود. بعد دولتی منعکس‌کننده چالش‌هایی در مشروعیت و اقتدار دولت و همچنین در اثربخشی و ظرفیت دولت برای ارائه خدمات اساسی است. هر یک از سه مقوله اقتدار، ظرفیت و مشروعیت بیانگر نوع روابط دولت و جامعه است. شاخص‌های کشور برای هر یک از ابعاد به‌طور جداگانه ارائه می‌شود. ضعف در هر کدام از سه بعد نشانه شکنندگی بالقوه در بعد نهادی است (شکل ۲).

اقتدار: شامل مواردی است که دولت فاقد صلاحیت محافظت از شهروندان خود در برابر انواع خشونت‌ها است. اقتدار به کنترل خشونت توسط دولت اشاره دارد، که برای این منظور، آزادی استفاده از خشونت را از مردم دور می‌کند. با این حال، به نظر می‌رسد درجه خاصی از جرم خشونت‌آمیز در هر جامعه غیرقابل اجتناب است، بدون اینکه لزوماً اقتدار دولت را زیر سوال ببرد. شاخص‌ها (خشونت، قتل، جرم سازمان‌یافته، شورش).

ظرفیت: شامل مواردی است که دولت نتواند اطمینان حاصل کند که همه شهروندان به خدمات اساسی دسترسی دارند. ظرفیت دولت، به نوبه خود، بیانگر رابطه دولت و جامعه است که توسط دولت ارائه خدمات اساسی به مردم مشخص می‌شود. دامنه دقیق خدمات اساسی تعریف مشخصی ندارد، اما می‌توان فرض کرد شامل آموزش‌های پایه، مراقبت‌های بهداشتی و همچنین مدیریت اساسی است که فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی را به اندازه کافی برای افزایش دستاوردهای جمعی تنظیم می‌کند. عدم ارائه آن در یک یا چند منطقه شانس زندگی تعداد زیادی از مردم را کاهش می‌دهد. چشم‌انداز دولت به‌عنوان ارائه دهنده خدمات، رابطه‌ای قراردادی بین دولت و جامعه است. شاخص‌ها (میزان مرگ و میر زیر ۵ سال، دسترسی به منبع آب سالم، بهداشت عمومی، آموزش و سن مدرسه، کیفیت بوروکراسی).

مشروعیت: شکست‌های مشروعیت در جایی رخ می‌دهد که دولت فاقد مشروعیت باشد. دولت ممکن است از حمایت محدود مردم برخوردار باشد. مشروعیت مربوط به نوعی روابط دولت و جامعه است که در آن جامعه خود فعال است، به این دلیل که آن را می‌پذیرد یا از پذیرش امتناع می‌ورزد، ادعای دولت تنها بازیگر مشروع برای تنظیم و اجرای قوانین به‌طور کلی الزام‌آور است. در راستای مفهوم‌سازی از مشروعیت به‌عنوان پذیرش قانون، بیشتر مشروعیت تجربی مدنظر است و نه مشروعیت هنجاری. شاخص‌ها (سرکوب، ترور سیاسی، شاخص آزادی مطبوعات، درصد رأی‌دهندگان وخیم شدن خدمات عمومی؛ تعلیق یا اجرای خودسرانه قانون؛ نقض گسترده حقوق بشر؛ ظهور نخبگان جناحی؛ مداخله عوامل سیاسی خارجی و دولت‌های خارجی) می‌باشند (سافران و سوگیارتو، ۲۰۱۴؛ استوارت و براون، ۲۰۱۰؛ گروینگهولت و همکاران، ۲۰۱۲؛ کارمنت و همکاران، ۲۰۱۰؛ کال، ۲۰۱۱؛ بوستی و همکاران، ۲۰۱۶؛ ابل و همکاران، ۲۰۱۶؛ کابروکا، ۲۰۱۵؛ رایس و پاتریک، ۲۰۰۸؛ سلی و دسوزا، ۲۰۱۹؛ دسیکوئرا، ۲۰۱۴؛ مارشال و کول، ۲۰۱۳؛ روتبرگ و همکاران، ۲۰۱۰؛ مکولین، ۲۰۱۶؛ گانسون و ونمن، ۲۰۱۸؛ اف.اس.آی، ۲۰۱۷).

شکل ۲. سه بعد نهادی به‌عنوان انواع مختلف روابط دولت و جامعه

¹ Abel et al

² ALC: Authority, legitimacy, capacity

- بعد زیست‌محیطی

شکنندگی محیط‌زیست، آسیب‌پذیری در برابر خطرات زیست‌محیطی و اقلیمی که بر زندگی و معیشت شهروندان تأثیر می‌گذارد، است. فشارهای زیست‌محیطی و تغییرات اقلیمی ممکن است منجر به بلایای انسانی و رقابت بر سر منابع طبیعی کمیاب مانند آب یا مراتع شود. آسیب‌های زیست‌محیطی ممکن است تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم بر اقتصاد و رفاه کشور داشته باشد. عوامل خطر در این بعد می‌تواند خارجی یا داخلی باشد، از جمله قرار گرفتن در معرض بلایای طبیعی؛ کیفیت آب، هوا؛ بهداشت و شیوع بیماری همه‌گیر. این خطرات با ظرفیت‌های مقابله‌ای به شکل جامعه مدنی قوی، حاکمیت قانون و امنیت غذایی کاهش می‌یابد (ابل و همکاران، ۲۰۱۶؛ کابروکا، ۲۰۱۵).

- بعد شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی افراد جامعه

شکنندگی شهری وقتی سیستم‌های شهری در معرض آسیب‌های ناشی از شوک هستند، به وجود می‌آید با توجه به این نکته که سیستم‌های شهری نه تنها شامل زیرساخت‌ها و سیستم‌های اکولوژیکی هستند، بلکه شامل سیستم‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نیز هستند. درحالی‌که برخی از شوک‌ها، مانند سیل، می‌تواند کل مناطق شهری را تحت تأثیر قرار دهد، صرف‌نظر از توانگری ساکنان آن، برخی دیگر، مانند خشونت جنایی یا فقدان خدمات عمومی، ممکن است بیشتر بر جمعیت فقیر و محروم تأثیر بگذارد. ظرفیت‌های امنیتی، توسعه‌ای و حکمرانی ممکن است به‌طور یکسان در مناطق شهری توزیع نشود. بنابراین، یک بعد فضایی از شکنندگی شهری به نام شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی وجود دارد که میزان شکنندگی را برای هر ساکن شهری تعیین می‌کند (وکیکه و همکاران، ۲۰۲۰؛ نوگوئرا، ۲۰۱۷).

- بعد روابط بین‌المللی

اگرچه شکنندگی در هر زمینه خاص چند علتی و چندبعدی پذیرفته شده است، اما برخی از تحلیلگران برای برخی از علل خاص بیشتر از سایرین اهمیت قائل هستند. عوامل بین‌المللی یکی از این ابعاد است که دربرگیرنده میراث استعمار، اقتصاد سیاسی بین‌الملل، تغییر اقلیم و شوک‌های اقتصادی جهانی (از جمله قیمت مواد غذایی) است. مناطق شکننده گاهی در چند بُعد از این ابعاد و در درجات مختلف دچار شکنندگی می‌شوند که بر این اساس سطح شکنندگی در مناطق مختلف متمایز می‌شود. در جدول زیر ابعاد و مؤلفه‌های ذکر شده در بخش‌های قبل همراه با شاخص‌ها تنظیم شده است (مکلولین، ۲۰۱۶؛ میکولوس و پائولیلو، ۲۰۱۷).

مؤلفه‌های شکنندگی شهر

بر پایه واکاری ادبیات موجود در باب شکنندگی و ابعاد آن، چنین استنباط می‌شود که برای هر کدام از ابعاد بیان شده مؤلفه‌هایی وجود دارد. بر این اساس به‌منظور دستیابی به چارچوب نظری شکنندگی پس از بررسی متون منتخب، مؤلفه‌ها استخراج گردید. در ادامه پس از دسته‌بندی فاکتورهای مستخرج در ابعاد ذکر شده، نسبت به مشخص کردن پراکنش آن‌ها در جدول ۲ اقدام گردید.

مطالعه جدول ۲ در خصوص پراکنش فاکتورهای شکنندگی شهر نشان می‌دهد که بیشترین فراوانی در استفاده از این ویژگی‌ها به ترتیب مربوط به فاکتورهای رشد سریع شهرنشینی با فراوانی ۱۵؛ سکونتگاه‌های غیررسمی با فراوانی ۱۳؛ بیکاری با فراوانی ۱۲؛ خشونت شهری با فراوانی ۱۱ و قرار گرفتن در معرض بلایای طبیعی با فراوانی ۱۰ است، که از بین ۳۸ نمونه از مطالعات مورد تأکید قرار گرفته‌اند. از این ۴ فاکتور، دو مورد مربوط به بعد اجتماعی، یک مورد بعد اقتصادی، یک مورد بعد زیست‌محیطی و یک مورد نیز مربوط به بعد شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی است که این نشان‌دهنده اهمیت بعد اجتماعی در محث شکنندگی شهر است.

جدول ۲. پراکنش فاکتورهای مورد استفاده صاحب نظران در بیان شکنندگی

تعداد پراکنش هر فاکتور	Commins, 2011, Siegle, 2011, Safran & Sucivarto Raleieh, 2015, ICM, 2015, Grävingsholt et al., Kaberuka, 2015, Schreiber et al., Sammaio, 2016, French et al., 2016, United Nations, Patel & Nosal, Habitat, 2016, Tolv & Taborv, Bosetti et al., 2016, McLoughlin, 2016, McLoughlin, 2017, Muggah, 2016a, De Boer et al., 2016, Weforum, 2016, Abel et al., 2016, Miklos & Paoletto, Archner & Doaman, McAuliffe & Ruus, Muggah, 2017, Chawla, 2017, Nogueira, 2017, Laniran, 2018, Mosaic, 2018, Ganson & Fitzcibbons & Collier, 2019, French et al., 2019, Seiby & Desouza, Ivleva, 2019, ICT, 2020, (Demographia, 2020) (Okeke et al., 2020, Vivekananda, 2020)	فاکتور		پژوهشگر	ابعاد
		اقتدار	مشروعیت		
۷			خشونت		
۲			ناامنی واقعی و فرضی		
۲			جرم سازمان یافته		
۵		*	شورش		
۱			نابرابری های افقی سیاسی		
۲		*	قتل عمدی		
۳		*	دستگاه ضعیف امنیتی	*	
۱		*	آزادی مطبوعات		
۲		*	درصد رأی دهندگان		
۳			سرکوب		
۲	*		اعتراض و پاسخگویی		
۱	*		بی ثباتی		
۲		*	رقابت قومی یا مذهبی		
۴		*	شکست نهادی و مدیریت شهری		
۳		*	غیررسمی بودن اجتماعات و اقتصاد	*	
۳		*	تنش های بین منطقه ای		
۴		*	دسترسی به خدمات بهداشتی		
۸	*	*	آموزش مقدماتی		
۸		*	حمل و نقل اساسی	*	
۴	*	*	مرگومیر زیر ۵ سال		

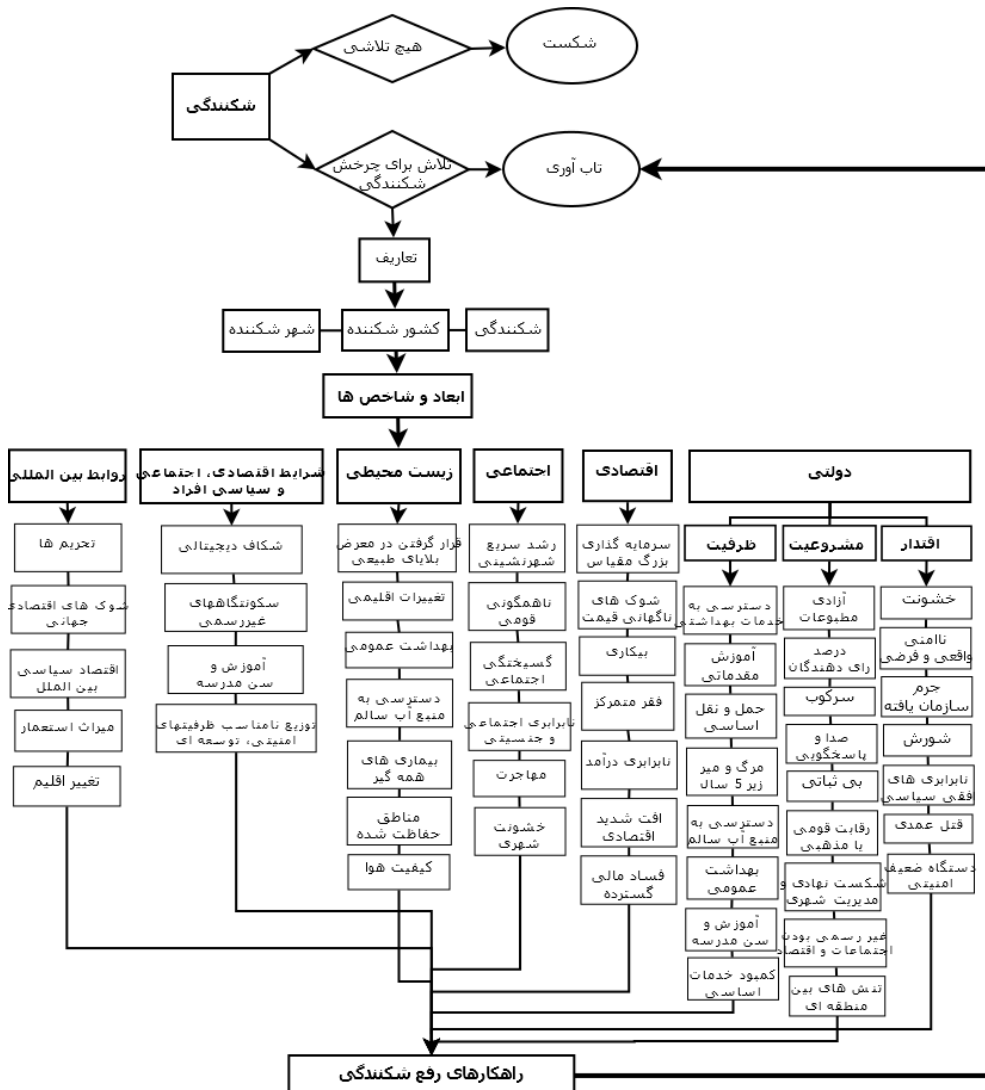
با مرور مبانی نظری و برآیند فاکتورهای احصا شده می‌توان ابعاد و مؤلفه‌های شکنندگی شهری را در قالب جدول ۳ و به شرح ذیل ارائه نمود.

جدول ۳

ابعاد و مؤلفه‌های شکنندگی شهری

ابعاد	مؤلفه‌های شکنندگی شهر	
اقتصادی	افت شدید اقتصادی بیکاری و عدم وجود فرصت‌های شغلی مناسب نابرابری درآمد فقر متمرکز شهری فساد مالی گسترده سرمایه‌گذاری در مقیاس بزرگ شوک‌های ناگهانی اقتصادی	
	اجتماعی	ناهمگونی قومی مهاجرت مزمن و پایدار خشونت شهری سکونتگاه‌های غیررسمی رشد سریع شهرنشینی گسیختگی اجتماعی نابرابری اجتماعی و جنسیتی
دولتی و نهادی	اقتدار	شامل مواردی است که دولت فاقد صلاحیت محافظت از شهروندان خود در برابر انواع خشونت‌ها است ظرفیت (شامل مواردی است که دولت نتواند اطمینان حاصل کند که همه شهروندان به خدمات اساسی دسترسی دارند)
	مشروعیت	(شکست‌های مشروعیت در جایی رخ می‌دهد که دولت فاقد مشروعیت باشد و از حمایت حداقلی مردم برخوردار باشد)
زیست‌محیطی	اقتدار	شامل مواردی است که دولت فاقد صلاحیت محافظت از شهروندان خود در برابر انواع خشونت‌ها است ظرفیت (شامل مواردی است که دولت نتواند اطمینان حاصل کند که همه شهروندان به خدمات اساسی دسترسی دارند)
	مشروعیت	(شکست‌های مشروعیت در جایی رخ می‌دهد که دولت فاقد مشروعیت باشد و از حمایت حداقلی مردم برخوردار باشد)
شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی افراد جامعه	اقتدار	شامل مواردی است که دولت فاقد صلاحیت محافظت از شهروندان خود در برابر انواع خشونت‌ها است ظرفیت (شامل مواردی است که دولت نتواند اطمینان حاصل کند که همه شهروندان به خدمات اساسی دسترسی دارند)
	مشروعیت	(شکست‌های مشروعیت در جایی رخ می‌دهد که دولت فاقد مشروعیت باشد و از حمایت حداقلی مردم برخوردار باشد)
روابط بین‌المللی	اقتدار	شامل مواردی است که دولت فاقد صلاحیت محافظت از شهروندان خود در برابر انواع خشونت‌ها است ظرفیت (شامل مواردی است که دولت نتواند اطمینان حاصل کند که همه شهروندان به خدمات اساسی دسترسی دارند)
	مشروعیت	(شکست‌های مشروعیت در جایی رخ می‌دهد که دولت فاقد مشروعیت باشد و از حمایت حداقلی مردم برخوردار باشد)

با مرور مبانی نظری و ملاحظات ارائه شده توسط پژوهشگران مشخص می‌گردد که شکنندگی شهری به این معنی نیست که شهرها نمی‌توانند دوباره مقاوم شوند و در نهایت برای بهتر شدن تغییر یابند. برعکس، شکنندگی شهر تغییرپذیر است و می‌توان آن را با گذشت زمان، ارائه راهکارهای بهینه و سرمایه‌گذاری معکوس نمود. زمانی که شهر با عوامل شکنندگی روبرو می‌شود، فرصتی برای پاسخ و ترمیم آسیب‌های ناشی از آن‌ها وجود دارد که می‌تواند شکنندگی شهر را کاهش دهد. محتمل‌ترین تغییر از شکنندگی به تاب‌آوری مربوط به شهرهایی است که به‌طور هدمند تدابیری مرتبط با زمینه اتخاذ می‌نمایند. همان‌طور که در مطالعات بررسی شده اشاره شد، شکنندگی در شهرها متفاوت است و برای کاهش و مهار آن باید ابتدا عوامل زمینه‌ای که در ایجاد شکنندگی در شهرها نقش داشته‌اند، به‌طور جداگانه شناسایی و بررسی شوند. برای این منظور می‌توان با استفاده از پرسشنامه و تشکیل پنل کارشناسان و خبرگانی که شناخت لازم و کافی را هم در زمینه تخصص شهرداری و هم مکان موردنظر دارند، انجام داد. سپس با توجه به عوامل شناسایی شده راهکارها و سیاست‌هایی در سه بازه زمانی (کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت) مطابق با امکانات و بودجه مربوطه در نظر گرفت. در آخر نیز باید توجه داشت راهکارها، سیاست‌ها و برنامه‌ها باید انعطاف‌پذیر باشند، به‌گونه‌ای که در صورت لزوم، بتوان تغییراتی در آن ایجاد کرد. با بررسی ابعاد و مؤلفه‌های به دست آمده شکنندگی شهر در جدول ۳ و مرور ادبیات نظری مبتنی بر نظریات اندیشمندان این حوزه و دستیابی به اجماع نظری نسبی، می‌توان چارچوب مفهومی شکنندگی شهر را در راستای رسیدن به شهری تاب‌آور بر اساس شکل ۳ تنظیم کرد.

شکل ۳. چارچوب مفهومی شکنندگی شهر

نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر تلاش بر آن بوده از خلال مطالعه نظری مبتنی بر روش مرور نظام‌مند، با بررسی منابع علمی معتبر ضمن واکاوی مفهوم شکندگی و شهر شکننده، به ارائه چارچوب استراتژیک این مفهوم برای کاوش نظری و عملی در این حوزه بپردازد (شکل ۳). در این راستا پس از واکاوی مفهوم شکندگی شهری، ابعاد و مؤلفه‌های این مفهوم، مشخص گردید این مفهوم ابعاد گسترده‌ای را در برمی‌گیرد، چنانچه گستردگی این مفهوم در مطالعات اوکیکه و همکاران (۲۰۲۰)، کالیر (۲۰۱۹)، سلیبی و دسوزا (۲۰۱۹)، ویلانوا (۲۰۱۸)، میکوس و پائولیو (۲۰۱۷)، نوگوترا (۲۰۱۷)، چاولا (۲۰۱۷)، موگا (۲۰۱۶)، مکولفین (۲۰۱۶)، دبوئر و همکاران (۲۰۱۶)، پلگاتا و ممولی (۲۰۱۶)، رالی (۲۰۱۵)، کابروکا (۲۰۱۵) و سافران و سوگیارتو (۲۰۱۴) نیز مورد تأکید قرار گرفته است. شایان توجه است که مؤلفه‌های پدیدآورنده‌ی شکندگی شهر زنجیره‌ای به‌هم‌پیوسته هستند که یکی پس از دیگری ظاهر می‌شوند. رشد سریع شهرنشینی باعث پیدایش زاعه‌ها می‌شود. زاعه‌نشینان به دلیل کمبود دسترسی به خدمات اساسی و نبود شغلی مناسب در فقر شهری به سر می‌برند. اینجاست که نابرابری اجتماعی و درآمد پدیدار می‌شود و باعث ایجاد تنش، خشونت و درگیری شهری که زائیده‌ی بی‌عدالتی است، می‌شوند. به همین دلیل است که گفته می‌شود شکندگی شهری به دنبال یک عامل رخ نمی‌دهد و آشناری از خطرات و عوامل باعث ظهور آن می‌شود. با توجه به بیان وجوه مختلف شکندگی شهری توسط صاحب‌نظران نتایج بررسی‌های انجام‌شده نشان داد این ابعاد و مؤلفه‌ها اغلب در ۶ بعد اقتصادی، اجتماعی، دولتی - نهادی، زیست‌محیطی، شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی افراد جامعه و روابط بین‌المللی قابل‌شناسایی هستند، که در بعد اقتصادی با مطالعات (سافران و سوگیارتو، ۲۰۱۴؛ آبل و همکاران، ۲۰۱۶؛ کابروکا، ۲۰۱۵؛ گروینگهولت و همکاران، ۲۰۱۲؛ سلیبی و دسوزا، ۲۰۱۹؛ دی سیکوترا، ۲۰۱۴؛ بوستی و همکاران، ۲۰۱۶؛ مارشال و کول، ۲۰۱۳؛ رایس و پاتریک، ۲۰۰۸؛ راتبرگ، ۲۰۱۰؛ مکولفین، ۲۰۱۶؛ سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، ۲۰۱۵؛ دبوئر، ۲۰۱۶؛ وزارت توسعه بین‌الملل^۱، ۲۰۰۵؛ موگا، ۲۰۱۶؛ الف؛ کمیسیون مستقل چندجانبه‌گرایی^۲، ۲۰۱۵؛ گروینگهولت و همکاران، ۲۰۱۵؛ گانسون و ونمن، ۲۰۱۸؛ چاولا، ۲۰۱۷؛ دبوئر و همکاران، ۲۰۱۶؛ کروبیجت، ۲۰۰۷؛ لانیران، ۲۰۱۸؛ آریما، ۲۰۱۰؛ رالی، ۲۰۱۵؛ سیگل، ۲۰۱۱؛ مزایک، ۲۰۱۸؛ مجمع جهانی اقتصاد^۳، ۲۰۱۶؛ ایولوا، ۲۰۱۹)، در بعد دولتی - نهادی با پژوهش‌های (آبل و همکاران، ۲۰۱۶؛ کابروکا، ۲۰۱۵؛ رایس و پاتریک، ۲۰۰۸؛ سلیبی و دسوزا، ۲۰۱۹؛ بوستی و همکاران، ۲۰۱۶؛ مارشال و کول، ۲۰۱۳؛ مکولفین، ۲۰۱۶؛ گانسون و ونمن، ۲۰۱۸؛ موگا، ۲۰۱۴؛ چاولا، ۲۰۱۷؛ ۲۰۱۶؛ بیل و همکاران، ۲۰۱۳؛ نوگوترا، ۲۰۱۷؛ موگا و ساوج، ۲۰۱۲؛ میکوس و پائولیو، ۲۰۱۷؛ ابهیانکار و همکاران، ۲۰۱۳؛ موگا و جوترسونکه، ۲۰۱۲؛ آرکر و دادمن، ۲۰۱۷؛ رالی، ۲۰۱۵؛ راجرز، ۲۰۱۰؛ کمینز، ۲۰۱۱؛ سافران و سوگیارتو، ۲۰۱۴؛ گروینگهولت و همکاران، ۲۰۱۵؛ مک آلیف و روهمس، ۲۰۱۷؛ کاتانتو و پری، ۲۰۱۵؛ وزارت توسعه بین‌الملل، ۲۰۰۷؛ سازمان ملل متحد، ۲۰۱۶؛ هیئات، ۲۰۱۶؛ لندری و برک، ۲۰۱۴؛ تولی و تابوری، ۲۰۱۶؛ دبوئر و همکاران، ۲۰۱۶؛ کمیسیون مستقل چندجانبه‌گرایی، ۲۰۱۵؛ اوکیکه و همکاران، ۲۰۲۰؛ کاپلان، ۲۰۱۴؛ ایولوا، ۲۰۱۹؛ مجمع جهانی اقتصاد، ۲۰۱۶؛ ویوکاناندا^۴، ۲۰۲۰؛ موگا، ۲۰۱۶؛ الف؛ اف.اس.آی، ۲۰۱۷؛ دموگرافی^۵، ۲۰۲۰)، در بعد دولتی - نهادی با پژوهش‌های انجام شده توسط (سافران و سوگیارتو، ۲۰۱۴؛ استوارت و براون، ۲۰۱۰؛ گروینگهولت و همکاران، ۲۰۱۲؛ آژانس توسعه بین‌المللی^۶، ۲۰۰۵؛ کارمنت و همکاران، ۲۰۱۰؛ گروینگهولت و همکاران، ۲۰۱۵؛ استوارت و براون، ۲۰۱۰؛ کال، ۲۰۱۱؛ کارمنت و همکاران، ۲۰۱۵؛ بوستی و همکاران، ۲۰۱۶؛ آبل و همکاران، ۲۰۱۶؛ کابروکا، ۲۰۱۵؛ رایس و پاتریک، ۲۰۰۸؛ سلیبی و دسوزا، ۲۰۱۹؛ دی سیکوترا، ۲۰۱۴؛ مارشال و کول، ۲۰۱۳؛ راتبرگ، ۲۰۱۰؛ مکلافلین، ۲۰۱۶؛ گانسون و ونمن، ۲۰۱۸؛ سازمان همکاری اقتصاد و توسعه^۷، ۲۰۱۵؛ سازمان همکاری اقتصاد و توسعه، ۲۰۱۶؛ کولیر، ۲۰۱۹؛ موگا، ۲۰۱۳؛ بیل، ۲۰۰۷؛ کمینز، ۲۰۱۱؛ دبوئر و همکاران، ۲۰۱۶؛ ویوکاناندا، ۲۰۲۰؛ اف.اس.آی، ۲۰۱۷)، در بعد زیست‌محیطی با مطالعات (دبوئر و همکاران، ۲۰۱۶؛ نوگوترا، ۲۰۱۷؛ آبل و همکاران، ۲۰۱۶؛ کابروکا، ۲۰۱۵؛ کالیر، ۲۰۱۹؛ چاولا، ۲۰۱۷؛ دبوئر، ۲۰۱۵؛ هیئات^۸، ۲۰۱۶؛ کاتانتو و پری، ۲۰۱۵؛ روتینگر و همکاران، ۲۰۱۵؛ سازمان همکاری اقتصاد و

¹ DFID: Department for International Development

² ICM: Independent Commission on Multilateralism

³ Weforum: The World Economic Forum

⁴ Vivekananda

⁵ Demographia

⁶ USAID: The United States Agency for International Development

⁷ OECD: The Organisation for Economic Co-operation and Development

⁸ Habitat

توسعه، ۲۰۱۵؛ ویوکاناندا، ۲۰۲۰؛ موگا، ۲۰۱۶ ج)، در بعد شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی افراد جامعه با پژوهش‌های انجام شده توسط (اوکیکه و همکاران، ۲۰۲۰؛ مکلافین، ۲۰۱۶؛ فناوری اطلاعات و ارتباطات^۱، ۲۰۲۰) و در نهایت در بعد روابط بین‌المللی با پژوهشی توسط (مکلافین، ۲۰۱۶) همسو است. در ادامه بررسی‌های بیشتر و فراوانی در مؤلفه‌های رشد سریع شهرنشینی، سکونتگاه‌های غیررسمی، بیکاری، خشونت شهری و قرارگرفتن در معرض بلایای طبیعی مبین آن است که اغلب فاکتورهای احصاء شده به ابعاد اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی اشاره دارند، این موضوع بیانگر این مفهوم است که بیشتر مطالعات صورت گرفته در این حوزه به شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی پرداخته و با توجه به بدیع بودن مفهوم شکنندگی شهری، ابعاد دولتی - نهادی؛ شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی افراد جامعه؛ و روابط بین‌المللی به‌طور کامل مورد ارزیابی و امکان‌سنجی قرار نگرفته است. نتایج تحقیق حاضر نشان داد در صورت شناخت مؤلفه‌های شکنندگی شهری در تمامی ابعاد و اتخاذ تدابیری هم‌سو با آن مؤلفه‌ها، می‌توان در راستای کاهش شکنندگی در شهرهای حال و آینده و رسیدن به شهری تاب‌آور گام برداشت. چنانچه موگا (۲۰۱۴ و ۲۰۱۶) و دیوئر (۲۰۱۶) نیز در مطالعات خود به این موضوع تأکید کرده‌اند. البته از آنجاکه شکنندگی شهری مفهومی بدیع در حوزه دانش مدیریت شهری است، فرصت‌های زیادی برای تحقیقات آینده در این مفهوم وجود دارد که از آن جمله می‌توان به موضوعاتی چون ارزیابی آستانه‌ی شکنندگی در شهرها به‌عنوان پیشگیری و دخالت زود هنگام در جهت رفع آن، ارائه‌ی راهکارهای رفع شکنندگی و تولید نقشه‌ی شکنندگی برای شهرهای ایران و... اشاره داشت. در پایان ذکر این نکته حائز اهمیت است که شهرهایی که در جهت رفع خطرات کلیدی سرمایه‌گذاری می‌کنند، بیشتر در آینده رشد خواهند کرد. شهرهایی که در توسعه فضاهای عمومی گام برمی‌دارند؛ در مناطقی که فقر متمرکز وجود دارد سرمایه‌گذاری می‌کنند؛ حمل‌ونقل عمومی را گسترش می‌دهند؛ برنامه‌های کاهش آسیب‌پذیری را تقویت می‌کنند و شبکه‌های اجتماعی را تقویت می‌کنند، در برابر شکنندگی مقاوم تر هستند. سرمایه‌گذاری‌هایی که باعث کاهش خشونت، ارتقاء امنیت و افزایش ظرفیت مقامات و شهروندان برای آماده‌سازی و پاسخ به فاجعه می‌شود، باعث می‌شود که یک شهر از شکنندگی خارج شود. بر این اساس، برنامه‌ریزان شهری، سیاست‌گذاران، محققان شهری و مدیران محلی باید سیاست‌هایی را با هدف کاهش شکنندگی شهری در راستای رسیدن به تاب‌آوری شهری، در برنامه‌ریزی‌های توسعه بگنجانند و در تلاش گسترده‌تری برای تقویت زیرساخت‌های ضعیف و گسترش معیشت گام بردارند. امید است این پژوهش و تجسم داده مربوط به آن، توانسته باشد یک گام در این جهت برداشته باشد.

منابع

- بنی‌اسد، رضا؛ باقری میبدی، مهدی و بلادیان، سیدمصطفی. (۱۳۹۷). مطالعه نگاهی سیستماتیک پژوهش‌های مدیریت راهبردی در نشریات علمی- پژوهشی منتخب کشور: شناسایی خالهای پژوهشی و رهنمودهایی برای پژوهش‌های آینده. پژوهش‌های مدیریت راهبردی، ۲۴(۷۱)، ۳۱-۶۴.
- خسروی، مریم و پورنقی، رویا. (۱۳۹۸). ابعاد اثرگذاری پژوهش: مطالعه مرور سیستماتیک. پژوهش‌نامه علم سنجی، ۵(۹)، ۲۰۳-۲۲۴.

References

- Abel, A., Hammond, D., Hyslop, D., Lahidji, R., & Mandrella, D. F. (2016). The OECD fragility framework. *States of Fragility 2016 Understanding Violence: Understanding Violence*, 69.
- Abhyankar, A. A., Paliwal, M., Patwardhan, A., & Inamdar, A. B. (2013). Identification of vulnerable areas in municipal corporation of Greater Mumbai due to extreme events based on socio economic indicators.
- ADB. (2016). *Asian Development Bank. Experts' Roundtable Meeting on Assessing Fragility for a Differentiated Approach in Dealing with Fragile and Conflict-Affected Situations: Proceedings* (adb.org)
- Archer, D., & Dodman, D. (2017). *The urbanization of humanitarian crises*. London: SAGE Publications.
- Arimah, B. C. (2010). *The face of urban poverty: Explaining the prevalence of slums in developing countries*. WIDER working paper.

¹ ICT: Information and communications technology, 2020

- Baker, B., & Scheye, E. (2007). Multi-layered justice and security delivery in post-conflict and fragile states: Analysis. *Conflict, Security & Development*, 7(4), 503-528.
- Baniasad, R., Bagheri Maibodi, M., & Baladyan, S. (2019). Investigating the Systematic Mapping of Strategic Management in Selected Scientific -Research Journals: Identifying the Research Gaps and Implications for Future Research. *Strategic Management Researches*, 24(71), 31-64. (In persian)
- Beall, J., Goodfellow, T., & Rodgers, D. (2011). *Cities, conflict and state fragility*.
- Beall, J., Goodfellow, T., & Rodgers, D. (2013). Cities and conflict in fragile states in the developing world. *Urban Studies*, 50(15), 3065-3083 .
- Bosetti, L., Ivanovic, A., & Munshey, M. (2016). Fragility, Risk, and Resilience: A Review of Existing Frameworks. *UN University Centre for Policy Research, Background Paper*, 3.
- Brinkerhoff, D. W. (2014). State fragility and failure as wicked problems: beyond naming and taming. *Third World Quarterly*, 35(2), 333-344.
- Bryceson, D. F. (2006). Fragile cities: fundamentals of urban life in East and Southern Africa. In *African Urban Economies* (pp. 3-38). Springer.
- Cardona, O. D. (2013). The need for rethinking the concepts of vulnerability and risk from a holistic perspective: a necessary review and criticism for effective risk management. In *Mapping vulnerability* (pp. 56-70). Routledge.
- Carment, D., Prest, S., & Samy, Y. (2010). *Security, development and the fragile state: Bridging the gap between theory and policy*. Routledge.
- Cattaneo, C., & Peri, G. (2015). The Migration Response to Increasing Temperatures. *Nota di Lavoro. Fondazione Eni Enrico Mattei*.
- Chawla, A. (2017). Climate-induced migration and instability: the role of city governments. *OEI Research: one earth future*, 02.
- Collier, P. (2019). Fixing Fragility: The role of the private sector and local institutions.
- Commings, S. K. (2011). *Urban fragility and security in Africa*. Africa Center for Strategic Studies.
- De Boer, J. (2015). Resilience and the fragile city. *Stability: International Journal of Security and Development*, 4(1).
- De Boer, J., Muggah, R., & Patel, R. (2016). Conceptualizing City Fragility and Resilience. *Centre for Policy Research, United Nations University*.
- De Siqueira, I. R. (2014). Measuring and managing 'state fragility': the production of statistics by the World Bank, Timor-Leste and the g7+. *Third World Quarterly*, 35(2), 268-283.
- Demographia. (2020). *Demographia World Urban Areas* (16th Annual Edition ed.) <http://www.demographia.com/db-worldua.pdf>
- DFID, U. (2005). *Why we need to work more effectively in fragile states*. Department for International Development London.
- Fassin, D. (2011). *Humanitarian reason: a moral history of the present*. University of California Press.
- Fitzgibbons, J., & Mitchell, C. (2019). Just urban futures? Exploring equity in "100 Resilient Cities". *World Development*, 122, 648-659.
- French, M., Turkstra, J., & Farid, M. (2016). Vacant land plots in Afghan cities: a problem and an opportunity. *Urbanisation*, 1(2), 79-94.
- FSI. (2017). *Fragile States Index and CAST Framework Methodology*. The Fragile States Index. <https://fragilestatesindex.org/2017/05/13/fragile-states-index-and-cast-framework-methodology/fsi-methodology/>
- Ganson, B., & Wennmann, A. (2018). *Business and conflict in fragile states: The case for pragmatic solutions*. Routledge.
- Grävingsholt, J., Ziaja, S., & Kreibaum, M. (2015). Disaggregating state fragility: a method to establish a multidimensional empirical typology. *Fragility, Aid, and State-building*, 13.
- Grimm, S. (2014). The European Union's ambiguous concept of 'state fragility'. *Third World Quarterly*, 35(2), 252-267.
- Habitat, U. (2016). *World cities report 2016: Urbanization and development: emerging futures*. Nairobi: UN Habitat.
- Hall, K. (2003). Effective literacy teaching in the early years of school: A review of evidence. *Handbook of early childhood literacy*, 1, 315-326.
- Haynes, R. B. (2012). *Clinical epidemiology: how to do clinical practice research*. Lippincott Williams & Wilkins.
- ICM, I. C. o. M. (2015). *Fragile States and Fragile Cities*. <https://www.icm2016.org/fragile-states-and-fragile-cities-123>.

- ICRC. (2013). *Urban violence: What role for traditional humanitarianism?* <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/feature/2013/03-25-uk-urban-violence-what-role-for-humanitarianism.htm>
- ICT. (2020). *The Digital Divide, ICT, and Broadband Internet*. Internet World Stats. <https://www.internetworldstats.com/links10.htm>
- Ivleva, D. (2019). *SDG11 on cities – what can its role be in foreign policy and sustaining peace?* Climate Diplomacy. <https://www.climate-diplomacy.org/news/sdg11-%E2%80%93-what-role-it-foreign-policy-and-sustaining-peace>
- Kaberuka, D. (2015). *Addressing Fragility and Building Resilience in Africa*. African Development Bank Group.
- Kaplan, S. (2014). Identifying truly fragile states. *The Washington Quarterly*, 37(1), 49-63.
- Kaplan, S. (2015). *Fixing fragile states: a country-based framework*.
- Khosravi, M., & Pournaghi, R. (2019). Dimensions of Research Impact: A Systematic Review. *Scientometrics Research Journal*, 5(9), 203-224. (In persian)
- Kruijt, D. (2007). *Fractured cities: social exclusion, urban violence and contested spaces in Latin America*. Zed Books.
- Landry, C., & Burke, T. (2014). *The Fragile City & the Risk Nexus*. Comedia.
- Laniran, T. J. (2018). Capital Flows and Economic Growth: Does the Role of State Fragility Really Matter for Sustainability? In *Financing Sustainable Development in Africa* (pp. 145-173). Springer.
- Lewis, A. (2013). Violence in Yemen: Thinking about violence in Fragile States beyond the confines of conflict and terrorism. *Stability: International Journal of Security and Development*, 2(1).
- Marc, A. (2013). *Societal dynamics and fragility: Engaging societies in responding to fragile situations*. World Bank Publications.
- Marshall, M. G., & Cole, B. R. (2013). *State fragility index and matrix*. Vienna, VA: Center for systemic peace.
- Maurer, P. (2016). *When companies invest in fragile communities, everyone stands to gain*. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/agenda/2016/05/when-companies-invest-in-fragile-communities-everyone-stands-to-gain/>
- Mcloughlin, C. (2016). *Fragile states: Topic guide*. Birmingham, UK: GSDRC. <https://gsdrc.org/wp-content/uploads/2016/03/FragileStates.pdf>
- Menkhaus, K. J. (2010). *State fragility as a wicked problem*. *Prism*, 1(2), 85-100.
- Messner, J., Haken, N., Taft, P., Blyth, H., Lawrence, K., Graham, S. P., & Umaña, F. (2016). *Fragile States Index 2016*. Retrieved from www.fundforpeace.org (Accessed 2/8/2017).
- Miklos, M., & Paoliello, T. (2017). Fragile cities: a critical perspective on the repertoire for new urban humanitarian interventions. *Contexto Internacional*, 39(3), 545-568.
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., Altman, D. G., & Group, P. (2009). Reprint—preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: the PRISMA statement. *Physical therapy*, 89(9), 873-880.
- Moher, D., Shamseer, L., Clarke, M., Ghersi, D., Liberati, A., Petticrew, M., Shekelle, P., & Stewart, L. A. (2015). Preferred reporting items for systematic review and meta-analysis protocols (PRISMA-P) 2015 statement. *Systematic reviews*, 4(1), 1.
- Mosaic, U. (2018). *why cities? from fear-based interventions to sustainable solutions*. <https://www.eventbrite.com/e/philadelphia-1017-why-cities-from-fear-based-interventions-to-sustainable-solutions-tickets-50027338115#>
- Muggah, R. (2012). *Researching the urban dilemma: Urbanization, poverty and violence*.
- Muggah, R. (2013a). Fragile Cities Rising. *IPI Global Observatory*, 10(07).
- Muggah, R. (2014a). Deconstructing the fragile city: exploring insecurity, violence and resilience. *Environment and Urbanization*, 26(2), 345-358.
- Muggah, R. (2014b). *The Fragile City Arrives*. <http://www.css.ethz.ch/en/services/digital-library/articles/article.html/175886/Pdf>
- Muggah, R. (2015). It is time for humanitarian agencies to work in fragile cities. *Humanitarian Practice Network*, 16.
- Muggah, R. (2016a). *Development specialists must get to grips with fragile cities*. <https://www.devex.com/news/development-specialists-must-get-to-grips-with-fragile-cities-87538>
- Muggah, R. (2016b). *Urban governance in fragile cities*. GSDRC Professional Development Reading Pack.
- Muggah, R. (2016c). *Visualizing Urban Fragility*.

- Muggah, R. (2017). *These are the most fragile cities in the world – and this is what we've learned from them*. World Economic Forum Annual Meeting.
- Muggah, R., & Jutersonke, O. (2012). Rethinking stabilization and humanitarian action in fragile cities. *Modern Warfare: Armed Groups, Private Militaries, Humanitarian Organizations and the Law*, University of British Columbia Press, Vancouver, 311-327.
- Muggah, R., & Savage, K. (2012). Urban violence and humanitarian action: engaging the fragile city. *The Journal of Humanitarian Assistance*, 19(01). <https://sites.tufts.edu/jha/archives/1524>
- Nay, O. (2013). Fragile and failed states: Critical perspectives on conceptual hybrids. *International Political Science Review*, 34(3), 326-341.
- Nicholson PJ. (2007) How to undertake a systematic review in an occupational setting. *Occup Environ Med*. 64(5), 8-353.
- Nogueira, J. P. (2017). From failed states to fragile cities: redefining spaces of humanitarian practice. *Third World Quarterly*, 38(7), 1437-1453.
- OECD. (2012). *Redefining Urban: A New Way to Measure Metropolitan Areas*. Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD).
- OECD. (2015). *States of Fragility 2015: Meeting Post-2015 Ambitions*. OECD Publishing.
- OECD. (2016). *States of fragility 2016: Understanding violence*. OECD Publishing.
- OECD. (2018). *What's the role of Aid in Fragile States? My piece for OECD*. <https://oxfamblogs.org/fp2p/whats-the-role-of-aid-in-fragile-states-my-piece-for-oecd/>
- Okeke, F. O., Eziyi, I. O., Udeh, C. A., & Ezema, E. C. (2020). City as Habitat: Assembling the fragile city. *Civil engineering Journal*, 6(6), 1143-1154.
- Patel, R., & Nosal, L. (2016). Defining the resilient city. New York: *United Nations University Centre for Policy Research*.
- Pellegata, A., & Memoli, V. (2016). Can corruption erode confidence in political institutions among European countries? Comparing the effects of different measures of perceived corruption. *Social Indicators Research*, 128(1), 391-412.
- Polèse, M. (2010). *The resilient city: on the determinants of successful urban economies*.
- Raleigh, C. (2015). Urban violence patterns across African states. *International Studies Review*, 17(1), 90-106.
- Resi-city. (2018). *Are cities fragile or vulnerable?* Retrieved from: <https://www.resi-city.com/2018/08/27/are-cities-fragile-or-vulnerable/>
- Rice, S. E., & Patrick, S. (2008). *Index of state weakness in the developing world*. Brookings Institution Washington, DC.
- Rüttinger, L., Stang, G., Smith, D., Tänzler, D., Vivekananda, J., Carius, A., Brown, O., Dabelko, G., De Souza, R.-M., & Mitra, S. (2015). A New Climate for Peace—Taking Action on Climate and Fragility Risks. Executive Summary. Berlin/London/Washington/Paris: adelphi. *International Alert, The Wilson Center, EUISS*.
- Safran, P. (2016). *Don't just define fragility – understand it, act on it*. Asian Development Bank.
- Safran, P., & Sugiyarto, G. (2014). *Fragility Index for a Differentiated Approach*. Asian Development Bank.
- Safran, P., & Jnawali, S. (2015). *Understanding the Local Context: Fragility Assessment of Development Projects in Nepal*.
- Sampaio, A. (2016). Before and after urban warfare: Conflict prevention and transitions in cities. *International review of the red cross*, 98(901), 71-95.
- Schreiber, F., & Carius, A. (2016). The inclusive city: urban planning for diversity and social cohesion. In *State of the World* (pp. 317-335). Springer.
- Schreiber, F., Dellas, E., & Rüttinger, L. (2016). *Understanding Fragile Cities—The Nexus Between Migration, Climate Change and Urban Fragility*.
- Selby, J. D., & Desouza, K. C. (2019). Fragile cities in the developed world: A conceptual framework. *Cities*, 91, 180-192.
- Siegle, J. (2011). *Stabilising fragile states*.
- Sprague, T., & Prenger-Berninghoff, K. (2019). Case: San Francisco, California, USA. In *Building resilience and planning for extreme water-related events* (pp. 65-96). Springer.
- Stewart, F., & Brown, G. (2010). Fragile States: CRISE Overview 3. *Centre for Research on Inequality, Human Security and Ethnicity (CRISE)*, Oxford.
- Toly, N., & Tabory, S. (2016). *100 Top Economies: Urban Influence and the Position of Cities in an Evolving World Order*. Chicago: The Chicago Council on Global Affairs.

- United Nations. (2016). *The World's Cities in 2016*, United Nations Department of Economic and Social Affairs. Population Division, Data Booklet, ohne Ort.
- Vainer, C. (2014). Disseminating 'best practice'? The coloniality of urban knowledge and city models. In *The Routledge handbook on cities of the global south* (pp. 70-78). Routledge.
- Villanueva, J., Cobián, M., & Rodríguez, F. (2018). San Juan, the fragile city: Finance capital, class, and the making of Puerto Rico's economic crisis. *Antipode*, 50(5), 1415-1437.
- Vivekananda, J. (2020). *The fragility of cities*. United Nations Association – UK (UNA-UK). <https://www.climate2020.org.uk/the-fragility-of-cities/>
- Weforum. (2016). *Responsible Investment in Fragile Contexts*. World Economic Forum. http://www3.weforum.org/docs/GAC16_Responsible_Investment_Fragile_Context.pdf
- Weforum. (2015). *Strengthening Resilience in Fragile Cities*. World Economic Forum. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/GAC15_Fragility_Violence_Conflict_Strengthening_Resilience_Fragile_Cities_pager_2015.pdf